

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Michal Urban

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

**KONSTRUOVÁNÍ RODINNÉ PAMĚTI
SUDETSKÝCH NĚMCŮ NA JESENICKU**

Bakalářská práce

Obor Kulturní antropologie

Autor: Michal Urban

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedené bibliografické a elektronické zdroje.

Olomouc 31. března 2016

-----
podpis

Považuji za svoji milou povinnost poděkovat za odborné vedení mé bakalářské práce Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. a také mým kolegům, kteří se účastnili výzkumu, ze kterého tato práce čerpá. Za pomoc se stylistickou korekturou bych rád poděkoval Veronice Kupkové. Především však patří dík mým rodičům, kteří mě podporovali po celou dobu mého studia.

OBSAH

ÚVOD.....	4
1 CÍLE VÝZKUMU	6
1.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	7
2 METODA A PRŮBĚH SBĚRU DAT	8
2.1 PŘEDVÝZKUM	8
2.1.1 <i>Práce s narátory</i>	8
2.1.2 <i>Zkoumání pramenů</i>	9
2.1.3 <i>Studium literatury</i>	9
2.1.4 <i>Internetové zdroje</i>	10
2.2 ÚSTŘEDNÍ VÝZKUM.....	10
2.2.1 <i>Volba metody výzkumu – interview</i>	10
2.2.2 <i>Výběr narátorů</i>	11
2.2.3 <i>Postoj narátorů k výzkumu</i>	12
2.3 VEDENÍ INTERVIEW	12
2.3.1 <i>Důvěra</i>	12
2.3.2 <i>Nestrannost</i>	13
2.3.3 <i>Etika</i>	13
2.3.4 <i>Obeznamení s užitím informací</i>	13
2.3.5 <i>Ochrana soukromí</i>	13
2.3.6 <i>Emoční zabezpečení</i>	14
2.4 STRUKTURA INTERVIEW	14
2.5 ZPRACOVÁNÍ DAT	15
2.5.1 <i>Přepisy interview</i>	15
2.6 ANALÝZA MATERIÁLU	15
3 PAMĚŤ.....	16
3.1 MAURICE HALBWACHS	16
3.2 JAN ASSMANN	17
3.3 RODINNÁ PAMĚŤ	18
4 JESENICKO A NĚMCI.....	20
4.1 NĚMECKÉ OSÍDLENÍ JESENICKA	20
4.2 OBŽIVA NA JESENICKU.....	22
4.3 POJEM SUDETY	22
5 OBEC NÝZNEROV	25
6 VÝZNAMNÉ MILNÍKY V OSUDECH NARÁTORŮ A JEJICH PREZENCE V RODINNÉ PAMĚTI.....	27
6.1 KONEC VÁLKY A ODSUN	27
6.1.1 <i>Odsun faktograficky ve zkratce</i>	27
6.1.2 <i>Odsun přímo v Nýznerově</i>	28
6.1.3 <i>Hadwigerovi a odsun</i>	28
6.1.4 <i>Odsun v rodinné paměti</i>	29
6.2 VNITŘNÍ ODSUN 1948.....	35
6.2.1 <i>Vnitřní odsun v rodinné paměti</i>	35

6.3	UDĚLENÍ OBČANSTVÍ 1953.....	40
6.3.1	<i>Padesátá léta v rodinné paměti</i>	41
6.4	60. LÉTA	44
6.5	SAMETOVÁ REVOLUCE.....	47
6.6	SHRNUTÍ	48
	ZÁVĚR	50
	ANOTACE.....	52
	RESUMÉ.....	53
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	54

Über die Felder....

Über den Himmel Wolken ziehn
Über die Felder geht der Wind,
Über die Felder wandert
Meiner Mutter verlorenes Kind.

Über die Strasse Blätter wehn,
Über den Bäumen Vögel schrein;
Irgendwo über den Bergen
Muss meine ferne Heimat sein.

Hermann Hesse

Úvod

Vysídlení, odsun, nebo také vyhnání - na všechny tyto výrazy je možno narazit při zkoumání poválečných událostí v tehdejší Československu, které dramaticky ovlivnily osudy jeho obyvatel - sudetských Němců. Toto téma je dodnes jedním z nejpálčivějších, které dokonce i 70 let po samotných událostech stále dělí českou společnost. Bezesporu se však jedná o nanejvýš významnou událost českých moderních dějin. Odsun byl krutou tečkou za společným soužitím Čechů a Němců na jednom území, které se započalo již dávno ve středověku tzv. německou kolonizací, probíhající ve 13. století.

O téma sudetských Němců a jejich odsunu se zajímám již delší dobu. Poprvé jsem se osobně setkal s odsunutými sudetskými Němci při mém pobytu v Německé spolkové republice, kde jsem působil jako dobrovolník. Překvapovala mě jejich sdílnost a nadšení, když jsem projevil zájem slyšet jejich příběhy. Jak z jejich vyprávění vyplynulo, nebylo možné v minulosti s nikým tuto historii sdílet, jako občané východního Německa. Bývalá NDR tabuizovala téma odsunu naprosto stejně jako tehdejší komunistické Československo. Po mém návratu tato zkušenost vyústila v zájem o zůstavší české Němce, kteří nebyli zařazeni do odsunu a dodnes žijí v České republice.

Tato práce se pokouší sestavit mozaiku možných osudů neodsunutých českých Němců, skrze vyprávění jedné rodiny, žijící takřka celý život na Jesenicku. Moji primární snahou bylo zjistit za pomoci narativního výzkumu, které životní milníky jsou pro narátory stěžejní a tyto popsat. Potenciál rodinného společenství jsem se snažil zhodnotit pomocí halbwachsovského konceptu kolektivní paměti, který je podle mě velmi vhodným ke zpracovávání narativních vyprávění. Tento koncept vychází z předpokladu, že minulost není ukládána jako neměnná veličina, ale je neustále rekonstruována ze současného hlediska, přičemž individuální paměť funguje jen za pomoci „sociálních rámců“, které jsou společné a reprodukovány všemi členy v rámci skupinové komunikace. Halbwachsova teorie mimo to počítá s tím, že paměť plní i mnohé sociální funkce jako např. identifikační.

Celá práce je rozdělená na část teoretickou a praktickou, tyto jsou pak pro větší přehlednost dále členěny na jednotlivé kapitoly a podkapitoly. V teoretické části se věnuji metodice provedených interview, které jsou hlavním materiálem pro praktickou část. Dále se pak první část věnuje zkoumání pramenů a práce s nimi. Součástí teoretické části práce je i

náhled do historie německého osídlení na Jesenicku a historie obce, ze které narátoři pochází. Připadalo mi také vhodné v této části učinit velmi krátký exkurs do historie pojmu *sudety*, jež je s tématem velmi úzce spjat. Praktická část práce se věnuje přímo výsledkům terénního zkoumání. Jsou zmíněny nejpodstatnější milníky z poválečného života rodiny narátorů. Jednotlivé mezníky byly vybrány na podkladě analýzy materiálu získaného pomocí interview. Tyto jsou popsány i na základě klasických zdrojů. Konečně se v této části práce také zabývá tím, do jaké míry probíhá v rámci rodinné paměti transfer vzpomínek týkajících se jednotlivých událostí.

1 Cíle výzkumu

Minulost vnímáme jako něco, co se nás týká jen vzdáleně. Něco, co již proběhlo. Ve skutečnosti je však minulost živým vztahem. Její forma a existence je striktně podmíněna zájmem, který jí věnujeme dnes. Jen díky tomu, že to „minulé“ bez přestání přepracováváme, znovu ožívujeme, aktualizujeme, udržujeme si určitou formu minulosti. Původním záměrem této práce bylo zjistit, jak svoji minulost prezentují neodsunutí čeští Němci v autobiografických vyprávěních. Tento cíl se však změnil po uvážení potenciálu, který skýtala skupina narátorů, kteří patří do jedné rodiny a zároveň zastupují tři generace.

Výzkumů týkajících se čistě událostí spojených s odsunem a prožitky jeho aktérů, je již v českém vědeckém prostředí dostatek. Pomalu vznikají i práce zaměřené speciálně na život českých Němců jako menšiny v době poválečné a za socialismu. Studií, které by zkoumaly poválečný život českých Němců za pomoci narativního výzkumu, nebo rodinnou paměť českých Němců, ale podle mého názoru mnoho není. Já osobně vím jen o jedné, tou je kniha Sandry Kreisslové *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Tato skutečnost byla hlavní motivací k přehodnocení smyslu výzkumu a celé této práce.

Ve středu zájmu zůstala otázka, které životní milníky se ukazují v rozhovorech jako nejpodstatnější? Paměť určité vzpomínkové společnosti, nebo společenství, je vázána na opakované společné „vzpomínání“. Pokud zmiňuji milníky, pak nemám na mysli jen řadu za sebou jdoucích epizod, ale chci sledovat i konfigurační rozměr, ve kterém jsou vzpomínky uspořádány. Životní milníky tvoří jakési záchytné body, které usnadňují práci se vzpomínkami. Zároveň jsou důležité pro dosažení koherence. Ke splnění tohoto cíle je třeba analyzovat rozhovory a určit nejpodstatnější milníky, které se ve vyprávěních vyskytují. Následně je popsát za pomoci písemných pramenů a za pomoci úryvků rozhovorů.

Celý výzkum byl ale doplněn o rozměr rodinné paměti. Přibyla otázka, zda a do jaké míry probíhá transfer vzpomínek v rámci rodiny. Skrze vytváření symbolických obrazů a jejich reinterpretace si udržují jedinci, a nebo i celá společenství vztah s minulostí, vytváří tak paměť. Společná paměť je velmi selektivní a rekonstrukční, s její pomocí je možno zkoumat i ty části minulosti, které byly považovány za „zapadlé“. K tomu většinou pomáhá nějaká změna ve společnosti, v našem případě vymizení tabuizace odsunu Němců. I to byl jeden

z impulzů, proč se věnovat právě tomuto tématu. Vycházím z předpokladu, že k transferu v rodinné paměti dochází. Úlohou této práce je tuto hypotézu potvrdit a ukázat do jaké míry.

1.1 Výzkumné otázky

Výše jsem se zmínil o cíli výzkumu a o tom, jak se jeho zaměření změnilo v průběhu bádání. Ústřední otázky tohoto výzkumu byly dvě a znějí následovně:

1. Které životní milníky ve vyprávěních narátorů se ukazují být nejpodstatnější a proč?
2. Do jaké míry probíhá transfer vzpomínek v rodinné paměti narátorů?

2 Metoda a průběh sběru dat

2.1 Předvýzkum

K určitému předvýzkumu došlo náhodou již v dubnu roku 2014, při zkoumání v obci Skorošice a Žulová. Tehdy jsme se s mými kolegy zabývali v rámci předmětu *Metody orální historie* pod vedením Mgr. Jaroslava Šotoly, Ph.D. obdobím normalizace v této části českého pohraničí. V rozhovorech však přirozeně docházelo ke značným tématickým přesahům, díky čemuž byl náš tým upozorněn na osadu Nýznerov a v ní stále žijící původní obyvatelé, sudetské Němce. V tomto roce došlo také k prvnímu kontaktu s narátory. Rok poté jsem se v rámci stejného předmětu soustředil již výhradně na Nýznerov a jeho původní obyvatelé, kteří tvoří jednu rodinu.

2.1.1 Práce s narátory

Stěžejní pro tuto práci jsou narátoři, kteří se mnou sdíleli své osobní životní příběhy a jejich nevýznamnější mezníky. Díky jejich autobiografickým vyprávěním bylo možné vytvořit ilustrativní mozaiku, příklad toho, jakým směrem se ubíraly osudy zůstavší německé menšiny u nás, a nahlédnout do jejich rodinné paměti. Za účelem získávání informací a poznatků jsem se do obce Nýznerov třikrát vrátil abych narátory navštívil, při každé návštěvě jsem poznal další část rodiny. Největší potenciál spatřuji v celistvosti a velikosti rodiny, kdy je možno v jedné obci najít tři generace jedné rodiny českých Němců. Účastnil jsem se například i každoroční srpnové poutě v místní kapli, která je jednou z nejvýznamnějších akcí osady. Význam této návštěvy byl přínosný spíše v rovině prohlubování vztahů s narátory, krom tohoto sociálního rozměru skýtal však také náhled do prožívání tradic a obecně do života obce.

Mimo osobní kontakt jsem si s narátory i dopisoval, význam takového kontaktu byl velmi významný pro další návraty a spolupráci. Výhodná se ukázala i celková znalost obcí v okolí a jejich poměrů.

2.1.2 Zkoumání pramenů

Pro lepší orientaci v terénu a tématu jako takovém jsem se věnoval obecné historii Jesenicka, samotné obce, kde narátoři žijí, a německého etnika v českých zemích. Velkou pomocí v tomto směru mi byly vlastivědné sborníky a literatura zabývající se podrobně místopisem. Mezi další velmi užitečné zdroje patří bezesporu mnohé články v periodikách vydávaných pro zástupce německé menšiny v České republice, jako je například časopis LandesEcho, nebo periodika tzv. Heimatblätter jednotlivých organizací sdružujících české Němce.

2.1.3 Studium literatury

Téma odsunu německého obyvatelstva bylo v dobách komunistického režimu účelově interpretováno, nebo dokonce zcela zamlčováno. Tomu samozřejmě odpovídá i zpracovávání této problematiky před rokem 1990. Vůbec první odbornou monografií, která se tématem přímo zabývala, byla kniha *The Transfer of the Sudeten Germans*, která byla vydána v roce 1964. Stalo se tak v Londýně a autorem byl Radomír Luža, který působil v anglickém exilu. Uvolněná atmosféra konce 60. let umožnila i domácím historikům zevrubněji se věnovat tématu odsunu. První domácí prací opírající se o studium pramenů byla kniha *Odsun Němců ve světle nových pramenů*, kterou napsal Jan Křen. Po pádu komunismu v roce 1989 se pak začal plně rozvíjet historický výzkum. Hned zpočátku 90. let vyšla obsáhlá monografie *Odsun Němců z Československa*, jejímž autorem je Tomáš Staněk. Tato práce patří dodnes k nejzákladnějším, pokud jde o téma odsunu.

Dnes je situace ohledně literárních zdrojů věnujících se problematice odsunu a sudetských Němců naprosto odlišná. Tématem se dokonce zabývá několik autorů trvale, například již výše zmíněný historik Tomáš Staněk, Matěj Spurný, nebo Adrian von Arburg. Jejich práce se zabývají odsunem komplexně, jak formální stránkou odsunu, tak i jeho samotným průběhem odsunu, životními podmínkami odsunovaných, ale i zločiny spáchanými při provádění odsunu. V posledních několika letech je téma cílem mnoha studií a obecně i společnost projevuje větší zájem o danou problematiku. Zavítáme-li mezi německy psanou literaturu, nabízí se nám pochopitelně ještě bohatší spektrum zdrojů zkoumajících a popisujících odsun německého obyvatelstva z Československa. Současně vycházejí i tituly založené na principech orální historie, tyto práce často zachycují výpovědi o událostech prosté dalšího komentáře. Takovou publikací je například kniha *Němci ven! Die Deutschen raus!* –

Brněnský pochod smrti 1945, která předkládá svědectví účastníků tzv. Brněnského pochodu smrti.

Poměrně méně je pak zastoupeno téma sudetských Němců a jejich života v Československu v době poválečné. Avšak i v tomto směru se objevují stále nové práce, zde je možno zmínit knihu *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* od autorů von Arburg, Dvořák, Kovařík a kolektiv (2010). Důležitou práci mapující poválečný odsun Němců do vnitrozemí vytvořil Tomáš Dvořák, kniha vyšla pod názvem *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa* v roce 2013. Z nejnovějších prací možno jmenovat publikaci Sandry Kreisslové (2015) s názvem *Kulturní život německé menšiny v České republice*, jež se zabývá spolkovým životem českých Němců v historickém kontextu od konce druhé světové války. Autorka této knihy se často věnuje identickým konstrukcím a kolektivní paměti sudetských Němců, přičemž hlavní metodu, kterou využívá, je orální historie. Stejně tak tomu je v knize *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců: na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku* (2013).

2.1.4 Internetové zdroje

Internet je dnes již tradičním zdrojem informací, pro tuto práci však měla největší přínos možnost přístupu k cizojazyčným zdrojům a originálním historickým dokumentům. Neméně důležitá byla komunikace s nejrůznějšími státními institucemi (archivy). Mimo jiné se mi podařilo navázat kontakt s vedoucím spolku, který sdružuje vysídlené rodáky z Jesenicka v Německé spolkové republice, což vidím jako velký potenciální přínos pro pokračování dalšího výzkumu.

2.2 Ústřední výzkum

2.2.1 Volba metody výzkumu – interview

Důležitá část této práce je postavená na samostatně provedených interview, jež se uskutečnily postupně od dubna roku 2014 do srpna 2015, za použití diktafonu. Metoda orální historie se mi jevila jako ideální k zachycení životních osudů narátorů, a to pokud možno co nejautentičtěji. Jak uvádí publikace *Orální historie metodické a technické postupy*, orální historie je: „... výzkumnou metodou, již lze uplatnit, zkoumá-li historik politický, hospodářský,

kulturní či jakkoli jinak konkrétně vymezený aspekt dějin, jež dosud má žijící účastníky a svědky.“¹

Pomocí této metody jsem mohl sdílet životní peripetie a jednotlivé zážitky zpovídaných narátorů. Mimo to pro mě mělo při výběru nástroje výzkumu největší význam to, že pomocí této metody výzkumník „... *zdůrazňuje individuální odlišnosti, sleduje jejich případnou shodu nebo neshodu s jinými prameny, hodnotu (výpovědní, poznávací) individuálních činů, prožitků a postojů, které ve svém celku skládají mozaiku historie v bohatství jejich barev...“²* Domnívám se, že v tomto případě a s přihlédnutím k cílům práce, skutečnost, že počet narátorů byl omezený, nehraje zásadní roli.

Do kontaktu jsem přišel postupně se zhruba 10 členy rodiny Hadwigerových. Celkově se mi podařilo vést zaznamenávaný rozhovor se sedmi členy, kteří zastupovali tři generace. Čtyři z nich patřili do generace nejstarší, tedy narozené ještě před druhou světovou válkou nebo během ní. Dva narátoři pocházeli z generace narozené po válce, v padesátých letech, poslední narátor byl zástupcem generace let osmdesátých.

2.2.2 Výběr narátorů

Výběr narátorů byl omezen na rodinné příslušníky žijící ve vesnici (Nýznerov), odkud rodina původně pochází. Jsem si vědom toho, že by bylo velmi komplikované snažit se zevšeobecňovat výsledky tohoto zkoumání, jelikož jeho rozměry jsou velmi omezené. Z hlediska vytyčených cílů však poskytuje výzkum dostatečný vhled do rodinné paměti a lze tak identifikovat zásadní mezníky v životech narátorů, popsat je a sledovat jak jsou předávány dál.

Navzdory tomu jsem chtěl výsledky provedeného výzkumu nějakým způsobem zpracovat a prezentovat, jelikož si myslím, že dobře ilustrují individuální osudy neodsunutých českých Němců. Jak ve své knize *Kvalitativní výzkum* uvádí autor Jan Hendl (2005), je lepší studovat několik méně případů, skrze které poté určíme kontextuální propojení a závislost vztahů mezi jednotlivými událostmi.³

---

¹ VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003, str. 5

² tamtéž, str. 6

³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 58

2.2.3 Postoj narátorů k výzkumu

Oslovení narátoři projevovali velmi kladný postoj k výzkumu. Fakt, že se toto stanovisko nelišilo u žádného z narátorů, příkládám také tomu, že jsem se pohyboval v rámci jedné rodiny. Stejně tak nebyl problém se sdílením rodinných fotografií.

Na začátku rozhovorů narátoři pochybovali o významu svých výpovědí, nebo dokonce projevovali rozpaky nad tím, zda mi mohou vůbec sdělit něco relevantního. Po několika minutách a vícetím ujištění, že každá informace hraje svoji roli a vše je důležité, však odpadly i tyto drobné nesnáze.

2.3 Vedení interview

2.3.1 Důvěra

V průběhu vedení rozhovorů a opakovaných návštěv se podařilo s narátory vybudovat určité důvěrné pouto. Narátoři mě přijímali s velmi ochotně a v naprosté většině neměli problém s vyprávěním o svých životních příbězích. Je nutno podotknout, že jsem nebyl prvním výzkumníkem, se kterým přišli do kontaktu. Příběhy některých narátorů byly již zpracovány například ve formě novinových článků⁴, jiní výzkumníci zkoumali původní dialekt narátorů⁵.

Dalším aspektem, kterým jsem se snažil posílit důvěrnost rozhovorů, byla volba jazyka, ve kterém byly vedeny. U nejstarší generace, která aktivně ovládá němčinu, nebo spíše její místní dialekt, jsem se snažil vést interview zásadně v tomto jazyce, což průkazně pomohlo k vzájemné otevřenosti. Jako příklad možno uvést poznámku jedné z narátorek:

„To bych Čechům nikdy nevyprávěla, ty by to nikdy nepochopili. Že my jsme byli všichni tak šťastný, že je tomu všemu konec (konec 2. sv. války). Ale pro nás to všechno utrpení teprve začalo.“⁶

---

⁴ iDnes.cz, *Příběhy 20. století: Když se mohl Němec Rudi vrátit, zmizel mu domov*. [online] © 1999–2016 MAFRA, a.s., [cit. 2015-02-28] dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pribehy-20-stoleti-kdyz-se-mohl-nemec-rudi-vratit-zmizel-mu-domov-p87-/domaci.aspx?c=A110916_153013_domaci_cen

⁵ KOLEK, Vít. Dialekt der verbliebenen deutschen Muttersprachler im Altvatergebirge (Jeseníky) am Beispiel der Dörfer Niessnersberg (Nýznerov) und Petersdorf (Petrovice), Olomouc, 2013. Bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta

⁶ Pupp, Wilma. Narozena 1928, přeloženo z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

2.3.2 Nestrannost

Při pořizování interview jsem se snažil dosáhnout co největší objektivitu, samozřejmě však nevyhnutelně docházelo k projevům soucitu s narátory. Tento fakt však podle mého mínění neměl jakýkoliv vliv na výpovědní hodnotu sdělovaných informací. Mým cílem byla vyvážená komunikace a především nenucená atmosféra, která by zajistila komfortní situaci narátorů. Pokud jsem k výpovědím měl doplňující poznámky a vsuvky, jednalo se pouze o snahu upřesnit danou výpověď, nebo podnítit narátora k dalšímu vyprávění.

2.3.3 Etika

Při zpracovávání tématu mi bylo umožněno nahlédnout na komplexní životní příběhy narátorů, a to včetně různých osobních a citlivých témat. V práci se objevují jen ty informace, které jsem považoval za podstatné k ilustraci nejvýznamnějších milníků v životech narátorů v kontextu doby. U některých otázek týkajících se sensitivních témat a pro narátory bolestivých okamžiků bylo nutné přistupovat k těmto s nejvyšší mírou citlivosti, a to především při kladení otázek.

2.3.4 Obeznamení s užitím informací

Před začátkem všech rozhovorů byli narátoři seznámeni s tématem práce, tím pádem i se zaměřením rozhovoru. Zároveň byli ubezpečeni, že do této práce se dostanou jen informace pro tuto skutečně relevantní. Narátoři byli také ujistěni, že případné užití získaného materiálu jinde než v této práci proběhne jedině pod podmínkou jejich souhlasu.

2.3.5 Ochrana soukromí

Každému z narátorů byla nabídnuta možnost anonymity v rámci zpracování rozhovorů. Žádný z nich však nevyjádřil přání být anonymizován. Jak bylo uvedeno výše, vybral jsem pro tuto práci pouze části rozhovorů, které ilustrují zlomové okamžiky v životech narátorů. Osobní příběhy nepodstatné pro účely této práce neuvádím, také některá data nejsou uváděna rámcově, pokud nemají určující význam.

2.3.6 Emoční zabezpečení

Předpokládal jsem při volbě tématu a po zkušenostech s vyprávěním jiných narátorů, kteří zažili odsun, že toto téma bude pro vyprávějící emočně velmi vypjaté. Ať už z důvodu ztráty domova, nebo různých „nespravedlností“, kterým byli narátoři vystaveni v poválečné době.

Za celou dobu vyprávění však nedošlo k emočně vypjaté situaci. Narátoři působili velice vyrovnaně a celou svoji osobní historii reflektovali bez větších citových výlevů, což bylo při všech prezentovaných událostech až udivující. K vyrovnanosti u nejstarší generace pomáhá silná víra v Boha a v určitý pořádek věcí:

„...Člověk se halt musí přizpůsobit!... Stěžování nic nepomůže!...“⁷

2.4 Struktura interview

Pro lepší přehled při vedení rozhovoru jsem se rozhodl načrtnout si schéma, toto schéma by se nejlépe dalo připodobnit časové ose. Tuto osu jsem se při vedení rozhovoru pokoušel sledovat, díky čemuž bylo později jednodušší určit významné mezníky, ke kterým se narátoři nejvýrazněji vyjadřovali. Samozřejmě jsem se snažil, aby tato struktura nenarušovala plynulost rozhovoru v případech, kdy narátor vyjadřoval své názory, nebo se chtěl podělit o příběhy s tématem nesouvisejícími.

Samotný rozhovor byl většinou započat otázkou na historii místa a postupně se stočil k osobě vyprávějícího. Tady se opět ukazovala výhoda předešlého výzkumu v nedaleké Žulové, narátoři se totiž často zmiňovali i o okolních obcích. Narátorů jsem se poté ptal na jejich dětství, čímž jsem se snažil docílit kontinuálního vyprávění, které by sledovalo již zmíněnou časovou osu. Pro účely této práce bylo nejdůležitější všimnout si ústředních témat a případně se o nich při opakovaném rozhovoru snažit dozvědět více.

---

⁷ Hadwiger, Rudolf. Narozen 1929, přeloženo z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

2.5 Zpracování dat

2.5.1 Přepisy interview

Nedílnou součástí zpracování získaného audiomateriálu byl jeho přepis. Při provádění přepisu jsem se rozhodl co nejvíce respektovat místní nářečí, kterým narátoři hovoří. Za tímto účelem jsem přepis prováděl fonetickou transkripcí. Docházelo samozřejmě i k různé variaci při výslovnosti totožných slov, není tedy výjimkou, že se jedno slovo vyskytuje například i ve třech podobách. Vzhledem k tomu, že se v rámci této práce úryvky rozhovorů objevují v českém jazyce, nehraje tato skutečnost žádnou roli.

Přepisy jsem se rozhodl do práce nezařadit, a to především z etických důvodů, jelikož bude práce v budoucnu veřejně dostupná a mohlo by tak dojít ke zneužití různých informací obsažených v rozhovorech. Jak již bylo zmíněno výše, vznikla mezi mnou a narátory jistá důvěra a byl bych rád, aby přetrvala i nadále.

V rámci snazší orientace jsem si k jednotlivým rozhovorům vedl poznámkový aparát, ve kterém jsem si vždy poznamenal co možná nejvíce základních informací k osobě narátora, stručné shrnutí obsahu rozhovoru a drobné poznámky, které mi měly později pomoci při zpracovávání materiálu. Pokud nebylo možné si poznámky zapsat přímo při rozhovoru, učinil jsem tak co nejdříve po něm, aby dojmy nepřišly o svoji autenticitu.

2.6 Analýza materiálu

Během analyzování získaného materiálu jsem přikládal velký význam kritickému přístupu k informacím. Rekonstrukce významných životních milníků v rodinné paměti totiž neprobíhala jen na základě archivních pramenů, ale zároveň byla ilustrována výpověďmi pamětníků, které jsou výsledkem jejich subjektivního vnímání. Mimo to vzpomínky podléhají času a je třeba brát v potaz schopnost lidské paměti uchovat si všechny události přesně tak, jak se ve skutečnosti odehrály.

3 Paměť

„Paměť se snaží zachránit minulost jen proto, aby sloužila přítomnosti a budoucnosti.“

Jacques le Goff

Francouzský historik Jacques Le Goff (2007) hovořil o paměti jako o „*prvotní surovině historie, jež se podvědomě a bez přestání vyvíjí*“.⁸ Nutno však zmínit skutečnost, že oproti institucionalizovanému vědnímu oboru jakým je historie, paměť je značně manipulovatelná. Patří mezi ty nejelementárnější schopnosti, které jedinci umožňují fungovat v rámci určité sociální skupiny. Plnohodnotný život si bez možnosti vzpomínání, ukládání nových událostí a zkušeností snad ani nelze představit. Pro tuto práci byly důležité koncepty dvou badatelů, prvním je koncept *Kolektivní paměti* Maurice Halbwachse, druhým pak koncept *Komunikativní paměti* Jana Assmana.

3.1 Maurice Halbwachs

Jedním z předních teoretiků sociologie paměti 20. století byl francouzský sociolog Maurice Halbwachs. Důsledně rozlišoval mezi pamětí *individuální* a pamětí *kolektivní*. Individuální paměť je podle něj konstruována každým jedincem zvlášť v průběhu jeho socializace.⁹ Halbwachs byl toho názoru, že se naše vzpomínky zásadním způsobem orientují na informace získané interakcí/komunikací s jinými osobami a tuto skutečnost vnímal jako stěžejní. Tvrdil že, vzpomínky podléhají aktuálnímu rozpoložení jedince, současně však aktuální dění neustále hodnotíme s ohledem na naše vzpomínky a zkušenosti, ať už prožité, nebo jinak získané. Halbwachs svým zkoumáním kolektivní paměti reagoval na snahy jiných vědců formulovat ji jako dědičný prvek, s čímž nesouhlasil (*Kolektivní paměť*, 2009). Spojitost skupinově sdíleného vědomí spatřoval v kultuře. Osobně paměť vnímá jako určitý soubor symbolických a verbálních konvencí, který se v průběhu socializace jedince neustále rozšiřuje.¹⁰ Zároveň má tento soubor jako celek vlastní sociální rozměr.

---

⁸ LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Vydání první. Přeložil Irena KOZELSKÁ. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-862-6, str. 10

⁹ HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Vyd. 1. Editor Gérard NAMER, editor Marie JAISSON, přeložil Yasar ABU GHOSH. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.

¹⁰ tamtéž

Významnou roli v Halbwachsově díle zaujímá teorie sociální podmíněnosti paměti. Paměť se utváří, funguje a kopíruje se v jistých sociálních rámcích, které jsou tvořeny členy společnosti. Tyto rámce pomáhají jedinci vracet se k vzpomínkám, rozpoznávat a lokalizovat je.¹¹ „*Individuum vyrůstající v naprosté osamělosti by nemělo žádnou paměť – tím, kdo má paměť, je sice vždy jednotlivec, avšak jeho paměť získává tvar až v kolektivu.*“¹² Dle Halbwachse je naše paměť udržována podněty ostatních členů společnosti, skrze připomínání našich vzpomínek, a to dokonce i těch, které jsme zažili jen sami. „*Je to tím, že ve skutečnosti nikdy nejsme sami. Vždy v sobě a s sebou neseme určitý počet různých lidí, a není proto bezpodmínečně nutné, abychom u vzpomínaných událostí byli fyzicky přítomni jako samostatné osoby.*“¹³ Jak již bylo zmíněno výše, člověk posuzuje svoji přítomnost vždy s přihlédnutím k své minulosti, a to i k takové, kterou sám přímo sami neprožili. Proces vzpomínání je ovlivňován mnoha faktory, jedním z nich je například přítomnost jiných osob, především těch, které sdílí společné vzpomínky. Ve výsledku přítomnost takovýchto „svědků“ vede ke zjednodušování a ucelení vzpomínek. Existují dokonce případy, kdy minulost jedince určují jiní. Halbwachse uvádí příklad, vzpomínek z raného dětství, na které každý vzpomíná skrze vzpomínky svých rodičů.¹⁴

3.2 Jan Assmann

Podle německého orientalisty Jana Assmanna, který Halbwachsovo dílo znovuobjevil, přijal a aktualizoval, existují dvě formy kolektivní paměti. Prvním typem je *komunikativní* paměť (krátkodobá), do té se ukládají vlastní zkušenosti a zažitá dějinná události.¹⁵ Druhou formou je podle Assmanna paměť *kulturní* (dlouhodobá), ta sdružuje v naší paměti informace zprostředkované z různých jiných zdrojů jako jsou např. knihy, přednášky, muzea atp.¹⁶ Tyto dvě formy se pak vzájemně propojují v určitou síť subjektivních vztahů. Z uvedených druhů kolektivní paměti podle Assmanna vzniká orientační rámec, od kterého se následně odvíjí paměť individuální. Individuální paměť na základě orientačního rámce a pod vlivem společenských orientačních systémů vytváří kvalitativní specifika.

---

¹¹ MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. str. 17

¹² HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Vyd. 1. Editor Gérard NAMER, editor Marie JAISSON, přeložil Yasar ABU GHOSH. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2. str. 37

¹³ tamtéž, str. 51

¹⁴ tamtéž, str. 52

¹⁵ ASSMANN, Jan. *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: Beck. 1999. str. 50

¹⁶ tamtéž, str. 52

Každý jedinec se rodí do určité společnosti, jež má svá pravidla, materiální, nebo ideová. Již svým narozením a posléze procesem socializace se každý stává členem společenství a je nucen se těmto pravidlům podrobit. Assmann zde hovoří o „konektivní struktuře“, která je určující pro konexe, či závazky. Toto platí hned ve dvou rovinách, sociální a temporální.¹⁷ Kultura podle Assmanna vytváří sdílený svět zkušenosti, požadavků a konání, čímž k sobě jedince poutá. Tato vazba stojí za existencí fenoménu „my“ a „oni“. Společenství tak získává svůj smysl, svojí společnou historickou paměť. Písmo je pak „externalizovanou paměť“, umožňuje masivní rozšíření kvanta informací, ke kterým se můžeme vracet. Písmo však také vede k chátrání schopnosti pamatovat si.

Paměť by se dala ve zkratce popsat jako strukturovaný orientační rámec jednotlivců a skupin, definující zapamatovatelné. Jedná se o mechanismus, pomocí kterého odlišujeme relevantní, hodné zapamatování, a nebo irelevantní, zapomenutelné. Není v lidských silách uložit do paměti každý okamžik, proto je důležité rozlišovat důležité skutečnosti od nedůležitých a zapomínat. Zapomínání má defenzivní funkci, chrání jedince před nepřehledným chaosem. Vzpomínání je, viděno optikou Halbwachsovy teorie, tvůrčí a hlavně sociálně podmíněnou aktivitou, která každému jedinci pomáhá uvědomovat si sebe sama, a je zásadním stavebním kamenem identity jedince i skupiny. Selektivně jsou vybírány momenty a zkušenosti, které jsou důležité pro budoucí existenci společenství, vzniká jakási „umělá“ kontinuita. Vzpomínka reprezentuje postavení jedince v daném sociálním prostředí. I přesto, že každý vnímá vzpomínku jako něco ryze individuálního, je nevyhnutelně ovlivněna sociálním prostředím a společností, ze které vycházíme.¹⁸

3.3 Rodinná paměť

Rodina, jako každá sociální skupina, disponuje „kolektivní pamětí“ přiřazující jak přejatým, tak osobním vzpomínkám členů skupiny historický, společenský, nebo kulturní rámec. Kvůli tomu jsou vzpomínky stejně tak individuální, jakož i sdílené. Rodinná paměť není jasně ohraničeným kouskem historie, ale že je tvořena „...komunikativním zpřítomněním epizod, které stojí ve vztahu k rodinným příslušníkům a o nichž tyto společně mluví.“¹⁹ Proces takového „zpřítomňování“ probíhá zpravidla nahodile, často jako pouhá vsuvka, a nemá za

---

¹⁷ ASSMANN, Jan. Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München: Beck. 1999. str. 91

¹⁸ tamtéž, str. 35

úkol dojít k žádnému cíli. Iniciátorem také nemusí být vždy sám pamětník, který má ke vzpomínce „nejblíže“, naopak často dávají záminku ke vzpomínání mladší generace. Je důležité si uvědomit, že příběhy se vypráví ve společenství, v našem případě v rodině, z toho důvodu, že jsou již každému členovi důvěrně známé. Vracení se k nim je dokladem postoje, nebo názoru, jež se v rodině traduje již delší dobu. Samotný akt tradování vytváří jednotu v chápání sebe sama.²⁰

Rodinná paměť je neoddělitelně spjata s osobami, které jí udržují, tradují a tím zajišťují její existenci. Odkazuje k zpět do minulosti k názorům a postojům, zároveň je vodítkem identifikace skupiny, tedy odkazuje ke kolektivní identitě.²¹ Hlavní odlišení rodinné paměti od tzv. „velké historie“, která se snaží být komplexní a objektivní, spočívá v tom, že rodinná nazírá na vlastní minulosti zevnitř skupiny. To samozřejmě neznamená, že nedochází k syntéze, nebo kontrastům s fragmenty komplexní a generalizující „velké historie“. Každý člen skupiny má vlastní obraz své kolektivní identity, ta se projevuje a je zpracovávána prostřednictvím vyprávění příběhu skupiny, v našem případě rodiny, které je součástí jeho osobní historie. Pomocí těchto příběhů manifestuje vyprávějící to, kým je a jak k tomu dospěl, stejně tak jako odkud vyšel. Opakované vyprávění svých životních příběhů zajišťuje rekonstrukci vlastní identity a zprostředkovává kontinuitu osobnosti nebo společenství.²²

---

¹⁹ WELZER, Harald, Sabine MOLLER a Karoline TSCHUGGNALL. *"Můj děda nebyl nácek": nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Vyd. 1. Přeložil Hana WAGNEROVÁ, přeložil Filip HUNĚK. Praha: Argo, 2010. str. 17

²⁰ tamtéž, str. 18

²¹ ŠMÍDOVÁ, Olga. Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců“, *Sociální studia*, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 1/2010. ISSN 1214-813X

²² tamtéž

4 Jesenicko a Němci

4.1 Německé osídlení Jesenicka

První známky německého osídlení oblasti Jesenicka se dají vystopovat až do 12. století. Tehdy došlo ke stěhování německých kmenů směrem na východ, což bylo dáno následkem vyčerpání populačních kapacit území dnešního Německa, které bylo stále hustěji osídleno. Svoji roli při tomto procesu samozřejmě sehrály i sociálně ekonomické problémy. Valná většina migrujících německých kmenů směřovala na území mezi Labem a Odrou, na kterém již sice bylo slovanské osídlení, ale hustota obydlí cílových oblastí nebyla tak vysoká. To byl především případ lesnatých oblastí. Ze směsi slovanského a německého obyvatelstva postupně míšením vznikl kmen Slezanů. Němečtí kolonizátoři pocházeli ve většině případů z oblasti Durynska (Thüringen), Saska (Sachsen), Hesenska (Hessen), nebo z Frank (Franken)²³

Jesenický region byl již od 10. století součástí polských knížat, přičemž roku 1138 se datuje vznik Slezského vojvodství.²⁴ Zkušenost polských knížat s německými kolonizátory byla veskrze dobrá, vítali nové poddané s nadšením. Jednalo se především o první polovinu 13. století, dobu, kdy Jesenicko spravovali biskupové Lorenz (1207-1232) a Thomas I. (1232-1268).²⁵ Německým osídlencům byla biskupem Lorenzem přiděleny jako první pozemky v prostoru dnešní Vidnavy a Javorníku. Výše zmínění biskupové si najímali pro výběr vhodných lokalit k osídlení slezské lokality. Ti přidělovali osídlencům vhodné pozemky o rozloze cca 25 hektarů.²⁶ Za doby správy biskupa Thomase I. docházelo k rozsáhlému mýcení, které zároveň vytvářelo přirozené hranice. V této epoše také vzniká slezské nářečí, jež je opět směsicí německých a slovanských jazykových vlivů. Nejinak tomu bylo i se zvyky a svátky.

Život lidí na Jesenicku byl již odnepaměti ovlivňován ročními obdobími a klimatickými podmínkami. Mimo kruté zimy sužovaly místní obyvatele také následné jarní záplavy. A i

---

²³ HAUKE, Hermann: Die schlesische Volkskultur und die Kultur der Menschen in der Region Jesenick. Hermann Hauke. In: XII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku : slezská lidová kultura a kultura lidu na Jesenicku. Sborník referátů. Jeseník 2012 / Jeseník : Vlastivědné muzeum Jesenicka, 2012, str. 8

²⁴ tamtéž str.8

²⁵ tamtéž str.8

když byly srážkové podmínky příznivé pro pěstování různých plodin, docházelo často k nedostatku potravin. Výše zmíněné přírodní podmínky způsobovaly dokonce i hladomory, jeden takový je například doložen v 17. století.²⁷

Historii tohoto regionu neovlivňovaly jen přírodní podmínky, ale i mnohé dějinné události, které měly celoevropské následky. Jednalo se především o nesčetné války, počínaje husitskými v 15. století, přes třicetiletou válku až po tzv. slezské války. Tyto měli samozřejmě zničující efekt a zanechávaly po sobě bídu a utrpení. Zásadní význam pro Jesenicko měly i pozdější dvě světové války. Po první světové válce došlo ke vzniku prvního samostatného československého státu, což mimo jiné vedlo ke znatelnému vyostření národnostní otázky. Tak říkajíc ze dne na den se totiž z německy mluvících obyvatel bývalého Království českého stala národnostní menšina se specifickými právy v novém československém státě. Idea českého národního státu, jak byla zakotvena v Tříkrálové deklaraci z ledna 1918, nepřicházela pro většinu německého obyvatelstva v úvahu.²⁸

Odezva na sebe nenechala dlouho čekat, konaly se demonstrace za právo na sebeurčení (Selbstbestimmungsrecht). Situace vyvrcholila 4. března roku 1919 tzv. Kadaňským incidentem, kdy došlo v Kadani k potyčce při vyvěšování nové státní vlajky. Incidentu měl následující průběh, skupina mladých Čechů se vydala se svolením místního vojenského velitele na radniční věž, aby tam vyvěsila státní vlajku. Prakticky současně s vyvěšením československé vlajky počal dav shromážděný na náměstí (tvořen převážně německými obyvateli Kadaně) zpívat píseň „Stráž na Rýnu“ (Wacht am Rhein). V tom momentu se začala strkanice u vchodu do radnice. Na jedné straně stáli němečtí navrátilci z války a na druhé místní vojenská hlídka. Jednomu z ozbrojených vojáků hlídky měl údajně v obličej přistát kus malty. Padl první výstřel, po něm následovaly další, které vedly ke konečné bilanci - 23 mrtvých a okolo 100 zraněných, přičemž následkem střelby zemřeli později ještě další 3 lidé.²⁹ Tento incident vedl dokonce ke schůzi rakouského parlamentu, kterého se účastnilo mnoho českých Němců. Jejím výsledkem však bylo připojení Sudet a tzv. části Deutsch Böhmen k Československu, přesně podle mírových smluv. Následná třicátá léta a

---

²⁶ Hauke, Hermann: Die schlesische Volkskultur und die Kultur der Menschen in der Region Jeseník. Hermann Hauke. In: XII. svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku : slezská lidová kultura a kultura lidu na Jesenícku. Sborník referátů. Jeseník 2012 / Jeseník : Vlastivědné muzeum Jesenicka, 2012. str.8

²⁷ tamtéž

²⁸ Česká televize, *Při vzniku Československa tekla německá krev* [online]. © 1996 – 2016 [cit. 2015-02-28]

Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1281191-pri-vzniku-ceskoslovenska-tekla-nemecka-krev>

²⁹ tamtéž

s nimi přicházející druhá světová válka znamenala pro převážně německé obyvatelstvo Jeseníků zprvu většinou vítané připojení k Třetí říši. O co radostnější bylo ono přijetí „domů“ do říše, o to bolestnější pak bylo pozvolné vystřízlivění, kdy postupně jedna rodina po druhé přicházela o své mužské členy. Mimo to se ani nenaplnily naděje sudetských Němců na to, že by mohli zastávat posty v místní samosprávě a konečně si vládnout. Namísto toho byly v drtivé většině případů dosazeni na významná místa Němci z Říše. Konec války znamenal pro mnohé konec utrpení, ne toliko pro většinu sudetských Němců. Završením celé válečné tragédie byl odsun většiny původního německého obyvatelstva, což vedlo k postupnému exodu německé kultury v Čechách.

4.2 Obživa na Jesenicku

Kultura Jesenicka je velmi úzce spojena s životním stylem a podmínkami v tomto regionu, obé je neoddělitelně spojeno se zemědělstvím. Jesenicko by se v tomto bodě dalo rozdělit na dvě pomyslné části. První, vcelku úrodnou, rozkládající se zhruba od Vidnavy po Javorník, a druhou, tvořenou ostatními horskými region a podhůřím Jeseníků.³⁰ V druhé z částí se hospodařilo velmi nelehce, pěstoval se zde především oves, ječmen a nebo řepa. S postupem času se prosadily v 19. století brambory.³¹ Mimo rostlinné výroby bylo hojně rozšířené pastevectví a chov dobytka.

Nelze také nezmínit význam lesů pro život v této části Slezska. Ze dřeva se zde vyráběly nejrůznější nástroje pro domácnost (prakticky jakékoliv nádobí). Těžba nerostného bohatství probíhala zprvu neméně horečně jako těžba dřeva, postupně však slábla a nakonec se udržela jen na několika málo místech. Další možností obživy se v 17. století stalo zpracování lnu. Zajímavostí je pak sklomalířství v 18. století.

4.3 Pojem Sudety

V této práci užívám pojmu *Sudety*, proto krátce objasním historii a význam tohoto pojmu.

Geografické pojmenování *Sudety* pochází patrně od Keltů, bývalo jím označováno pohoří od údolí Labe až k hornímu toku Odry (Moravská brána). Jak již bylo zmíněno, charakter horských a podhorských oblastí měl vliv na druh a výskyt vegetace, to ovlivňovalo i místní

---

³⁰ ZUBER, Rudolf, Stanislava ŠPRINCOVÁ, Bohumil ŠULA a Jindra NEKVASIL. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. 1. vyd. Ostrava: Nakladatelství Profil, 1966. str. 20

osídlení, kdy do těchto nehostinných koutů přicházeli na pozvání němečtí kolonizátoři ku zkulturnění krajiny. V minulých staletích obývali *Sudety* převážně německy mluvící obyvatelé.³² Obecně je toto označení užíváno již od pozdní antiky. Po válce nahradil tento název nahrazen pojmem „*Krkonošsko-jesenická soustava*“.

Význam a užívání pojmu *sudety* se však mění okolo počátku 20. století. Tou dobou je užíván především německými nacionalisty a označuje etnografickou oblast s „čistě německým“³³ obyvatelstvem. Možná se jednalo o snahu o odlišení se vůči německy mluvícímu obyvatelstvu vnitrozemí, které bylo neznámo židovského původu.³⁴

Lze narazit i na tzv. *Provincii Sudety* (Provinz Sudetenland). V tomto případě se jednalo o výšeč území ohraničenou městy Olomouc, Opava a Moravská Třebová. Provincie *Sudety* však neměla dlouhého trvání, existovala zhruba dva měsíce (30.10.-18.12.1918)³⁵. Založena byla, podobně jako několik dalších útvarů, v naději na připojení daného území, jež bylo obýváno především Němci, k nově vzniklému (21.10.1918)³⁶ rakouskému státu. Československé ozbrojené moci se však dařilo podobné snahy až na výjimky (např. v Mostě) bez nutnosti použití zbraní potlačovat.³⁷

Po Mnichovské konferenci a odstoupení pohraničních území s většinovým německým obyvatelstvem hitlerovskému Německu, byl 1.10.1938 jmenován „říšským komisařem pro sudetoněmecká území“ (Reichsstaathalter der Gau Sudetenland) Konrad Henlein.³⁸

Samotná *Říšská župa Sudety* (Reichsgau Sudetenland) vznikla na podkladě říšského zákona o znovusjednocení sudetoněmeckých území s Říší³⁹ a tvořily ji vládní kraje Cheb (Eger), Ústí (Aussig) a Opava (Troppau). Vyjmuta byla území na jižní Moravě, v jižních Čechách a Hlučínsko, vyjmutá území se připojily k jiným, již existujícím říšským župám.

---

³¹ TINZOVÁ, Bohumila a Eduard KLANER. *Tajemství slezské kuchyně: recepty nejen z Jesenicka*. Jeseník: Eberesche, 2011, 64 s. ISBN 978-80-260-0388-5. str. 7

³² Ottův slovník naučný, sv. VI., str. 20, nakl. J. Otto, Praha 1893

³³ Krulík, Oldřich; Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety, bakalářská práce na oboru politologie FSV UK, Praha 1998

³⁴ SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, c2002.

³⁵ Krulík, Oldřich; Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety, bakalářská práce na oboru politologie FSV UK, Praha 1998

³⁶ VEBER, Václav, Milan HLAVAČKA, Petr VOREL, Miloslav POLÍVKA, Martin WIHODA a Zdeněk MĚŘÍNSKÝ. *Dějiny Rakouska*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

³⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha : Dokořán, 2008. str. 51

³⁸ Lebendiges Museum Online - Biografie, *Biografie von Konrad Henlein* [online]. ©2016 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z <https://www.dhm.de/lemo/biografie/konrad-henlein>

Říšská župa Sudety existovala až do 7/8.5.1945, kdy s bezpodmínečnou kapitulací Německa zanikla.

Sudety jako označení pohraničních oblastí Čech a Moravy, které byly na základě Mnichovské konference připojeny v roce 1938 k Německu, se vyskytuje až po skončení druhé světové války.

---

³⁹ Gesetz über die Wiedervereinigung der sudetendeutschen Gebiete mit dem Deutschen Reich, (RGBI I, S. 1641) online dostupné <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/sudetenland-vereinigung38.htm>

5 Obec Nýznerov

Při snaze dopátrat se historie obce Nýznerov (Niesnersberg), odkud narátoři pocházejí, narazíme na zásadní nedostatek jakýchkoliv literárních zdrojů. Dokonce ani archivy nenabízejí mnoho informací k této jesenické obci. Hlavní příčinou této skutečnosti je fakt, že Nýznerov byl v minulosti správně podřízen dvěma obcím. První část spadala pod Vápennou (Setzdorf), druhá pak pod blízké městečko Žulová. Následující informace o historii Nýznerova vycházejí ze záznamů té části, která spadala pod obec Vápenná.

První zmínka z roku 1612 uvádí obec s názvem Glaseberg. Jméno dává tušit, že se v obci nacházela sklářská pec.⁴⁰ V průběhu 17. století postupně mění pozemky, na kterých dnes obec stojí, své šoltyse. O dalším významnějším přílivu osídlenců je možné mluvit až okolo poslední čtvrtiny 18. století, kdy tehdejší šoltys Franz Niessner věnoval menší pozemky přicházejícím osadníkům. Ti na nich částečně vystavěli svá obydlí a zbytek obhospodařovali. Podle tohoto správce také nakonec osada dostala jméno Niessnersberg. Osadníci se do Nýznerova nestahovali jen z okolních obcí, ale i ze vzdálenějších částí Moravy, nebo dokonce z Pruska. Obyvatelstvo se ale relativně rychle obměňovalo, což lze přičítat velmi nepříznivým přírodním podmínkám, které znesnadňovaly obhospodařování půdy.

Obec i přesto rostla. Roku 1792 tvořilo osadu 11 domků, tři roky na to již 17 stavení a roku 1804 zde žilo 136 obyvatel v 27 domech.⁴¹ Podmínky života v této obci za feudálních časů byly nelehké, jak dokládá Zuber ve své knize při výčtu povinných odvodů:

„... Poddaní usazení na pozemcích šoltéství museli robotovat 18 dní v roce, příst bez odměny 2 kusy příze a odvádět kromě kapouna 18 kr. za kuřata a vejce. Dále byli povinni mlátit 4 týdny pro šoltyse obilí za odměnu šestnáctého šeflu. Na daních odváděli tito zahradníci-mlatci ročně 1 zl. 30 kr. a stejně tolik ročního úroku, takže neudivuje, když brzy upadli do dluhů a byli nuceni usedlosti prodat, případně utéci.“⁴²

Rozšíření obce však vedlo ke správnímu rozdělení mezi dva subjekty. V části patřící pod správu šoltyse platily výše zmíněné odvody, oproti tomu v nově vzniklé části, která ležela již

---

⁴⁰ ZUBER, Rudolf, Stanislava ŠPRINCOVÁ, Bohumil ŠULA a Jindra NEKVASIL. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. 1. vyd. Ostrava: Nakladatelství Profil, 1966. str. 411

⁴¹ tamtéž

⁴² tamtéž

na území biskupského úřadu z Žulové, panovaly podmínky značně přívětivější, neboť místní nemuseli robotovat.

Hlavním zdrojem obživy byla pro obyvatele Nýznerova těžba dřeva a předení. Později se k těmto činnostem přidalo pálení vápna. Bohatosti místní krajiny na nerostné suroviny se projevuje těžbou grafitu. Z místních názvu (Silberberg, Silbergrube atp.), ale i ze zbytků hald je patrné, že v této lokalitě kdysi docházelo k těžbě stříbra.

K místní vybavenosti je možno zmínit dřevěnou kapli postavenou ve 30. letech 19. století, jež byla následně v roce 1899 nahrazena kaplí zděnou. Osada patřila do skorošické farnosti. Vůbec první školní vyučování je možné doložit okolo roku 1801, kdy začal v Nýznerově působit soukromý učitel Augustin Mücke. Jelikož obec nedisponovala žádnou školní budovou, probíhala výuka u něj doma. Až roku 1872 byl jeden ze starších domů přestavěn ve školu. Roku 1836 měl Nýznerov již 332 obyvatel, obývajících 51 domků.⁴³ O sto let později, roku 1921 údajně žilo v obci 284 obyvatel ve 52 domech.⁴⁴

Dnes patří Nýznerov formálně pod obec Skorošice (Gurschdorf) a tvoří jednotnou obec, tato transformace proběhla po druhé světové. Při hledání obce v online registru za účelem zjištění současného stavu jsem Nýznerov vůbec nenašel, nezjistil jsem tedy kolik obyvatel má osada dnes. Pro ilustraci ale doplňuji vlastní zkušenost, dle které dnes Nýznerov sestává z 16 domů a ne všechny jsou obydleny trvale.

---

⁴³ ZUBER, Rudolf, Stanislava ŠPRINCOVÁ, Bohumil ŠULA a Jindra NEKVASIL. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. 1. vyd. Ostrava: Nakladatelství Profil, 1966. str. 412

⁴⁴ Zaniklé obce [online]. Pavel Beran, © 2005-2015. Poslední změna 16.05.2007 [cit. 1.3.2016]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4347>

6 Významné milníky v osudech narátorů a jejich prezence v rodinné paměti

6.1 Konec války a odsun

Jako nejpodstatnější milník v životech narátorů nejstarší generace a zároveň jako nejčastěji prezentovaná část rodinné historie se ukázaly být události roku 1945 především odsun německého obyvatelstva, který původně měl postihnout i nejstarší generaci narátorů. Je zřejmé, že nejvíce se odsun objevuje ve vyprávění těch, kteří byli přímo zúčastněnými, zajímavé je však, že poválečná generace disponuje skoro srovnatelným kvantem vzpomínek k tomuto období.

6.1.1 O odsunu českých Němců faktograficky

Idea nuceného vysídlení českých Němců se objevuje již před skončením druhé světové války v diskusích československé exilové vlády⁴⁵, její realizaci umožnilo stvrzení Postupimské dohody dne 2.8.1945.⁴⁶ Tento dokument hovoří v článku XIII o transferu obyvatelstva, který má být organisovaný a humánní. Je potřeba podotknout, že v době jejího podpisu již dávno v Československu probíhal tzv. „divoký odsun“, během kterého docházelo k násilným činům a perzekucím vůči německy hovořícímu obyvatelstvu. V devadesátých letech se česko-německá komise historiků při pokusu vyčíslit počet obětí „divokého odsunu“ shodla na odhadu 24 000 až 40 000 mrtvých.⁴⁷ Některé z lidových „aktů odplaty“ jsou velmi dobře známé, například masakr v Postoloprtech v červnu 1945, při kterém bylo zabito minimálně 800 Němců.⁴⁸ Odsun Němců z území Československa byl tehdy vnímán jako krok ke stabilizaci středoevropského regionu a prevence dalších konfliktů. Svoji roli v tomto procesu sehrála i tehdejší Komunistická strana Československa, která aktivně šířila protiněmeckou propagandu a zasazovala se o odsun Němců.⁴⁹

Odsun má i svojí právní rovinu, zmiňme dva nejpodstatnější dekrety, které se týkají i našich narátorů. 21. června 1945 byl přijat dekret č. 12/1945 Sb., podle kterého byl

---

⁴⁵ KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání?: sudetští Němci v Československu v letech 1945-1946*. 1. vyd. Praha: H&H, 1991.

⁴⁶ RANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*. V čes. jazyce vyd. 1. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2002. ISBN 8072600702.

⁴⁷ *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů* [CD-ROM]. 1. vyd. Editor Adrian von ARBURG, editor Tomáš STANĚK. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. str. 28

⁴⁸ tamtéž, str. 21

zkonfiskován a urychleně rozdělen majetek Němců, Maďarů jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. 2. srpna 1945 byl vydán dekret č. 33/1945 který upravoval československé státní občanství osob německé a maďarské národnosti.⁵⁰ Na základě těchto dekretů byli čeští Němci vyvlastněni a zbaveni československého občanství, stali se tak občany druhé kategorie.

6.1.2 Odsun přímo v Nýznerově

Určení přesného počtu odsunutých komplikuje rozdělení obce na dva formální správní celky. Počty odsunutých lze odhadovat na základě posledního sčítání lidu, které se konalo v roce 1930. Tehdy v části Nýznerova, která spadala pod Vápennou, žilo 304 obyvatel v 52 domech. Z tohoto počtu se pouze 4 obyvatelé nehlásili k německé národnosti.⁵¹ V části obce, náležející formálně k Žulové, se nacházely pouhé dva domy obývané 14 lidmi.⁵² Pokud porovnáme tyto údaje s prvním poválečným sčítáním z roku 1950, je zřejmé, že tehdy v první části Nýznerova žilo již jen 47 obyvatel, v pouhých 17 domech.⁵³ V druhé části obce naproti tomu žilo 15 obyvatel v 8 domech.⁵⁴ Dle tohoto rozdílu lze usuzovat, kolik obyvatel bylo z obce asi odsunuto.

6.1.3 Hadwigerovi a odsun

Zkoumaná rodina byla původně také zařazena do odsunu. V roce 1946 převezli všechny její členy i s ostatními obyvateli obce do komplexu bývalé muniční továrny MUNA v Mikulovicích, kde se nacházelo sběrné středisko. S sebou si mohli vzít 30 kg věcí na osobu. V továrně spali v ubytovacích prostorech po nuceně nasazených. Strávili dva týdny čekáním na odsun, měli již i přidělená osobní čísla do transportu. Nakonec však byli z transportu společně s několika dalšími rodinami lesních dělníků vyjmuti jako důležitá pracovní síla a měli se vrátit do Nýznerova, aby pracovali v místních lesích. Jejich dům však již nestál a museli se ubytovat jinde.

---

⁴⁹ HÁJEK, Miloš a Olga STAŇKOVÁ. *Národnostní otázka v lidově demokratickém Československu*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1956. str. 30

⁵⁰ MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002.

⁵¹ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha: Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, 1935. str. 35

⁵² tamtéž, str. 36

⁵³ Státní úřad statistický. (1955). *Statistický lexikon obcí republiky československé 1955: Podle správního rozdělení I. ledna 1955, sčítání lidu a sčítání domů a bytů I. března 1950*. Vydal státní úřad statistický a ministerstvo vnitra. V Praze: Nákl. statistického a evidenčního vydavatelství tiskopisů. str. 268

⁵⁴ tamtéž

V německých seznamech, evidujících všechny transporty provedené v rámci organizovaného odsunu v roce 1946 je možno nalézt 48 transportů vypravených z Mikulovic. Z tohoto sběrného tábora, také nazývaného „Muna“, bylo v roce 1946 odsunuto 52126 osob.⁵⁵

Odsun se tedy rodině Hadwigerových vyhnul. Na podzim roku 1946 došlo k setkání československých orgánů a zástupců ruské a americké okupační správy. Z tohoto jednání vyplynulo, že bude další odsun Němců z Československa zastaven. Podle spojeneckých kvót mělo být do ruské okupační zóny odsunuto zhruba 750 000 československých Němců, do zóny americké pak 1 750 000 osob německé národnosti.⁵⁶ Protokol o ukončení provádění odsunu podepsaly všechny tři strany již 13. listopadu 1946, tehdy však podle nejasných údajů z domluvených kvót zbývalo odsunout ještě asi 320 000 Němců, přičemž tolik jich republika ani neměla. Údaje hovoří o cca 248 000⁵⁷ Němců na československém území k 1. prosinci roku 1946. V tomto počtu jsou zároveň zahrnuti i ti, kteří do odsunu v žádném případě neměly spadat, jednalo se o zhruba 40 000 osob ze smíšených manželství a dalších několik tisíc tzv. specialistů, tedy odborníků průmyslových profesí a důlních pracovníků. Dohromady se mělo jednat snad až o 158 000 osob.⁵⁸

6.1.4 Odsun v rodinné paměti

Téma odsunu je v rodinné paměti narátorů obsaženo napříč všemi generacemi a je neoddělitelně spojeno s nepřijetím principu kolektivní vinny a osobní obhajobou. Obranná strategie stojí na tom, že nikdy před odsunem nebyl dělán rozdíl mezi Čechy a Němci. Narátoři poukazují na bezproblémové soužití Čechů a Němců před válkou a staví ho do kontrastu poválečné selekce a stigmatizace.

„No, vždyť vám říkám. Tady třeba byla nějaká (česká) rodina, ale my jsme to nepoznali. To se všechno domluvilo...“⁵⁹

„Tak tady nikdy žádní Češi pořádně nebyli, že. Ale třeba tady byl učitel a o tom nikdo nevěděl, že je to Čech a to se ukázalo až když odešel. Jako když přišla ta Říše.“⁶⁰

---

⁵⁵ Wilhelm Jun: *Die Flüchtlings-Transporte des Jahres 1946*

⁵⁶ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Druhé, upravené vydání. Brno: Matice moravská, 2013, str. 45

⁵⁷ tamtéž, str.46

⁵⁸ tamtéž, str. 46

⁵⁹ Pupp, Wilma. Narodena 1928, přeloženo z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁶⁰ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

„My jsme jako měli tu československou státní příslušnost jako taky do toho osumátrícátýho roku, ale pak jak to tu obsazovali ti Němci... Teda já su taky Němec, ale tehdy jsme tu žili s Čechama dohromady, tak tehdy to šlo... No ale potom jak přišli náckové a...“⁶¹

Rodinná paměť zde vlastně prezentuje více méně idylické soužití před válkou. Ve vyprávění narátorů nevystupují národnostní třenice, tato část „velké historie“ se v jejich výpovědích neobjevuje. Přesto na ni tato argumentace navazuje. Tato strategie může mít své základy v minimálním výskytu českého obyvatelstva v daném regionu před a za druhé světové války. Druhá strategie obhajoby v rodinné paměti upozorňuje na nízký sociální statut rodiny i místních, a to jak před válkou, tak i během ní. Ve vzpomínkách je stále kladen důraz na bídu a nízkou informovanost.

„Ale však ti co tady byli, to byli samý dělníci, ty přeci neměli s válkou nic společnýho, že. No to byl ten Hitler, no to bylo špatně. Ten to všechno zavínil a přesto pak přišla ta nenávist...“⁶²

„A my jsme vůbec tady vůbec ani nevěděli, co se tak všecko ve válce dělo... Na dyť ani rádio nebylo, dyť my jsme vůbec nevěděli, co se tak zlýho děje ve světě. Proto jsme to nemohli chápat. Taková nenávist, jak přišli, obsadili ty baráky. No proč?...“

Mnoho mužů z Nýznerova padlo v bojích druhé světové války. Z rodiny Hadwigerových se sice podle vyprávění válka přímo nikoho nedotkla, ale na utrpení participovali zprostředkovaně.

„No a dyť ty rodiče, nebo ty manželky, dyť to je... Některé rodině padli tři syni, no. Dyť ty byli úplně... Vždycky v kapli bylo takový ten rekviem, dyť to bylo... Já slyším ještě ten pláč, to bylo hrozný... Když se do toho člověk vžije, když... Bůh ví, kde je zahrabaný, nebo jak umřel, že? Opravdu jsme byli rádi, že ta válka skončila“⁶³

Zde je opět možno si všimnou jasného vymezení narátorů, kdy se staví jasně proti válce. Jeden z narátorů byl sice povolán a prodělal jako šestnáctiletý šestiměsíční základní výcvik u domobrany. Než však došlo k bojovému nasazení, válka skončila. Nikdo z rodiny podle vyprávění nebyli členem žádné z nacistických organizací, a celkově se nikterak neangažoval. Z toho důvodu měla být rodina na „okraji“ společnosti a děti byly vystaveny represím

---

⁶¹ Hadwiger, Manfred, narozen 1936, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

⁶² Pelz, Anna, narozena 1957, rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

⁶³ Pupp, Wilma. Narozena 1928, přeloženo z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

v místní škole. Jediný učitel, který zajišťoval chod této instituce, byl údajně členem v SA⁶⁴ i SS.

„Nebyli jsme nějak oblíbení, že jsme u ničeho nebyli, za Německa... Jsme nebyli náckové, tak učitel nás si na nás dusnul. Tak to, ten požadoval od nás, jsme měli šest, sedm roků a sme museli pochodovat jak vojáci. Běda jak když někdo si spletl krok. Tak, tak to už dostal facky jak... A my sme vůbec, sme nebyli náckové, tak jsme byli trochu odstrčený. Zažili jsme všechno možné.“⁶⁵

„Tady co byl ten učitel, to byl nacista, ten byl nějak v SA nebo SS tak nějak... A ten je bil a tak. To nebylo dobrý...“⁶⁶

V tomto případě se jedná o vzpomínkovou konstrukci, která staví na tom, že rodina zažila za nacismu ústrky, což ještě zesiluje pocit bezpráví poválečných restrikcí, které se rodině nevyhnuly. Není to přímo konstrukce pasivního odporu, která by z členů rodiny dělala odbojáře. Jedná se spíš o určitou formu viktimizace, za účelem posílení skupiny a demonstrace její „neposkvrněnosti“. První příklady výpovědí však ukazují i jiný fenomén, který je pro celou rodinnou paměť Hadwigerových specifický: všechno prožité příkoří, které museli v poválečné době vytrpět narátoři, je v jejich vyprávěních striktně odosobněno, nemá činitele jen oběti. Až na dvě vzpomínky se nikdy nejedná o konkrétního jednotlivce, kteří by se dopouštěli bezpráví.

„A to zas jeden přišel a harmoniku co měli (prarodiče), tahací harmoniku měli. No a to on přišel a vzal si ji. Oni ji tam měli a to ten jeden přišel, ze Skorošic přišel. To byli takový ty financové⁶⁷, víte. Ty měli takovou zášť, tak přišli, vzali si to a hotovo.“⁶⁸

Tato historka má pachatele pravděpodobně kvůli daném předmětu, kterého se měl neprávem zmocnit, a se kterým se pak ještě jednou setkáváme ve vyprávění.

„...A pak ten otec, jak se jako vraceli z Česka zase domů. Tak táta říkal: „To seš ty! Co nám vzal tu harmoniku!“ A to on hned šel pryč. A táta říkal: „To byla nespravedlnost a to si nenechám líbit“⁶⁹

---

⁶⁴ Sturmabteilung – bojové oddíly NSDAP

⁶⁵ Hadwiger, Manfred, narozen 1936, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

⁶⁶ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

⁶⁷ Finanční stráž byla ozbrojeným sborem ministerstva financí

⁶⁸ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

⁶⁹ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

Na tomto případě je pozoruhodné, že narátorka mluví o otci a má na mysli dědečka. To může poukazovat na to, že příběh zná z vyprávění svého otce a přejala ho přesně tak, jak jej vyslechla. Ve všech ostatních případech, kdy je zmiňováno nějaké bezpráví, je podmět tohoto konání nevyjádřen, nebo nahrazen abstraktním pojmem „nenávist“. Dalo by se čekat, že se objeví byť sebemenší výčitka proti státu, nebo nějaké instituci, která vše posvětila, k tomu ale nedošlo. Obecně se při vzpomínání nevyskytují žádné výčitky, nebo obviňování. Bezpráví je striktně jen konstatováno a spojeno s nezodpověditelnou otázkou po provinění, které bylo příčinou trestu.

Za povšimnutí stojí příběh sestry nejstarších narátorů - Anny. Ta za války pracovala jako sekretářka v muniční továrně MUNA, kde byli i nuceně nasazení tzv. zwangsarbeitři. Anna měla být údajně denunciována bývalým polským vězněm a na základě toho byla odvečena na Sibiř, kde strávila osm a půl roku v *gulagu*, kde vykonávala v zimě fyzicky náročné práce. Za celou dobu nikdo nevěděl, kde je, nebo z čeho byla obviněna. Po svém propuštění měla velmi podlomené zdraví. Byla poslána do tehdejšího západního Německa, kde pátrala po své rodině. Nakonec se od odsunutých rodáků dozvěděla, že její rodina odsunuta nebyla a podala zprávu o tom, že je stále naživu skrze Červený kříž. Tento příběh je pravděpodobně často vyprávěn, jelikož jeho verze u jednotlivých narátorů vykazují jen minimální odchylky.

„A ta moje nejstarší sestra, ta vychodila 8 let lidové školy, a jednou z nejlepších žaček byla vždycky. Ale matka ta neměla žádné peníze na knížky, nebo tak. No a jak vyšla ze školy (sestra) tak do Brna, musela do kavárny. Jako kavárenská si tam dva roky vydělávala peníze a pak eh.. se vrátila dom... Všechno si sama koupila a ještě sama si udělala kurzy – stenografování a psaní na stroji. A pak byla čtyři roky u stavbyvedoucího. Úplně bez, bez... všechno si sama no, no... A pak všechny musely, holky, co byly svobodný a zdravý. Do tý no Muna se tomu říká, no to byl ten lágr jak nás chtěli vysídlit taky... A ty musely ty holky, co byly prácešopný, musely tak všechny do tý muniční továrny. A tam byl Polák, ten jí pak zradil... Ty tam chtěli bránit les. A strčili ji na Sibiř. Osm a půl roku Sibiř. A pak přece ještě přežila. No jak pak byli nemocní, tak je posílali domů. No ona ještě dneska lituje, že my jsme zůstali tady a ona sem nemohla... A pak se v Německu vdala, tři syny měla...“⁷⁰

Minimální odchylky se vyskytují právě v té nejpodstatnější části, proč byla sestra odvečena na Sibiř.

---

⁷⁰ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

„To my nevíme, jestli tam třeba bylo někde její jméno... Třeba, nebo... Něco třeba podepsala jako sekretářka..“⁷¹

V tomto vyprávění dochází k střídání fragmentů vzpomínek a logických závěrů. Sestra byla uvězněna, to je známý fakt. Čím se však měla provinit, neříká žádný z příběhů s úplnou jistotou. Zde opět dochází ke kontrastování, Anna byla pracovitá a měla z rodiny nejlepší sociální status – byla sekretářka. Nakonec však trpěla nejvíce. Její příběh se tak stává vrcholem celého rodinného utrpení. Dochází až k jakési „mementizací“ sestry Anny, jako nevinné oběti kruté války, která musela trpět bez vlastního provinění, přičemž utrpení není v rámci rodinné paměti problematickou hodnotou.

I když se rodina směla (musela) v roce 1946 po 14 dnech ve sběrném středisku zpět do Nýznerova vrátit, vzpomínky na návrat nejsou radostné. Všichni sousedé, které znali, byli odsunuti. Hadwigerovi se tak ocitli v prostředí které jim bylo důvěrně známé, ale zároveň plné cizích lidí.

„... teď jsme říkali, že teď do té prázdný vesnice, samý cizí lidi a víte jak to bolelo, když ty lidi tady, člověk... My jsme žili všechny jako jedna rodina, chudobně, celý kopce se obdělávaly aji motykou, jenom aby... To bylo cizí, i když to byl domov, že?“⁷²

Mimo to byla rodina po návratu vystavena každodenním diskriminačním opatřením. Nejvíce se v rodinné historii narátorů podepsalo omezení týkající se potravinových lístků pro Němce, kdy podle rozhodnutí tehdejší československé vlády měli Němci dostávat přiděly odpovídající těm pro Židy za dob okupace.⁷³ Druhou nejčastěji se vyskytující restrikcí v rodinné paměti bylo znemožnění školní docházky.

„Ne, ja tenkrát ještě byly furt lístky, jsme měli. My jsme byli zvlášť jako. Až potom to bylo, jak jsme dostali občanství, tak už to bylo lepší, víte, pro nás. Ale těch osm roků to bylo... Děcka nevzali do školy, ty naše mladší (sourozence), ty až v Jihlavě potom vzali (v roce 1948). Sestra ta hned postoupila a potom ona měla samý jedničky, ona se dobře učila.“⁷⁴

„... No a to ale říkala máma, že tenkrát, tenkrát měli vždycky na jídlo takový malý lístky. A za ty jako si kupovali to jídlo, víte. A ty měli jako málo těch lístků, míň než Češi. Ale ty byli, ty co

---

⁷¹ Hadwiger Josef, narozen ve 30. letech, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁷² Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁷³ *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů* [CD-ROM]. 1. vyd. Editor Adrian von ARBURG, editor Tomáš STANĚK. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. str.92

jako to prodávali. Ty prodavači. No ty zase, ty jako byli dobrý. Ty jim vždycky řekli: „Jo můžete přijít vždycky potom, no potom jak zavřem“. A pak jim jako vždycky ještě něco dali. Aby jako měli trošku víc. To od nich bylo moc hezký, že...“⁷⁵

Je zajímavé, že u mužských narátorů se příběhy s potravinovými lístky nevyskytují. To by se dalo přičítat té skutečnosti, že obstarávání potravin bylo tehdy doménou žen, zatímco muži pracovali v lese. V této vzpomínce vystupují první ze skupiny pozitivních „hrdinů“ - Čechů. Tito měli snahu pomáhat a projevovali se vůči Hadwigerovým velmi lidsky. Co naprostou většinu českých kladných hrdinů vystupujících ve vzpomínkách spojuje, je skutečnost, že byli schopní se domluvit německy. To byl i případ nadřízeného, pod kterým celá rodina pracovala v letech 1946 až 1948.

„Na ja. Na dyť to fakt to bylo. A právě samí cizí lidi, že a některý baráky byly prázdný už ted’... No to co sem přišlo, ty obyčejní lidi, ale ti byli dobrý. Hajný přišel, ten jeden Surovčák... Se jmenoval. Uměl taky německy trochu ale druhej hajný Kuban, ty přišli tam z toho taky. Oni tak s nama. Oni byli tak rádi, dyť my jsme všechno znali, že.“⁷⁶

Z vyprávění je jasné, že Hadwigerovi byli pro nově příchozí velmi důležití především díky tomu, že dokonale znali prostředí. Rodina Hadwigerových přišla o svůj domov i přesto, že nebyla nucena jej fyzicky opustit. Byli vytrženi ze světa ve kterém žili, byli „...symbolicky odsunuti uvnitř vlastního žitého prostoru“.⁷⁷ Je třeba si uvědomit, že v té době nikdo z rodiny nemluvil jiným jazykem než německy. Zároveň po válce neexistoval žádný německý tisk, mluvit na veřejnosti německy, nebo dokonce v úředním styku, bylo nežádoucí.⁷⁸ Tato skutečnost vysvětluje silný pocit spříznění s pozitivními postavami (hajný) a jejich hlavní atribut, kterým byla právě němčina. Mimo jazykové stigmatizace, která byla implicitní, byli čeští Němci označeni explicitně – museli totiž na oděvu viditelně nosit pásku, nebo nášivku s písmenem N.⁷⁹

---

⁷⁴ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁷⁵ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

⁷⁶ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁷⁷ KREISSLOVÁ, Sandra: Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. str. 125

⁷⁸ *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů* [CD-ROM]. 1. vyd. Editor Adrian von ARBURG, editor Tomáš STANĚK. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. str.92

⁷⁹ tamtéž

„To jsme museli nosit takové bílé pásy a „en“ na tom černý. Na. A my jsme tady ani nevěděli, co se tak ve válce dělo...“⁸⁰

6.2 Vnitřní odsun 1948

Rok 1948 se vepsal nesmazatelně do životů narátorů tzv. „vnitřním odsunem“, který systematicky prováděly československými úřady v letech 1947-1949. Tento odsun se týkal části německého obyvatelstva, která zůstala v pohraničí po ukončení hromadného odsunu v roce 1946. Cílem opatření bylo přesunout Němce do českého a moravského vnitrozemí. Motivací k celé této akci byla, jak uvádí ve své knize *Vnitřní odsun 1947-1953* Tomáš Dvořák, snaha o rozbití celistvých sídelních celků v pohraničních územích obývaných zůstavšími Němci, jejich rozdělení ve vnitrozemí a následná asimilace.⁸¹

Celá operace se uskutečnila ve dvou hlavních vlnách v letech 1947 a 1948. Oficiálně pak skončila v roce 1949. Dvořák (2013) ve své knize poukazuje na minimální stopu této historické události v obecném povědomí. Důvodem je podle něj jak marginální význam vnitřního odsunu v porovnání s předešlým odsunem, tak minimální výskyt zmínek o nuceném vnitřním přesídlování v prezentovaných vzpomínkách pamětníků v rámci různých svědeckých edic.⁸²

Zkoumaných narátorů se „vnitřní odsun“ týkal v závěrečné fázi v roce 1948. Je třeba zdůraznit, že čeští Němci, kteří dekretem č. 33/1945 upravujícím československé státní občanství osob německé a maďarské národnosti přišli o svojí československou státní příslušnost, byli označováni za bezdomovce a *de facto* neměli žádná občanská práva.

6.2.1 Vnitřní odsun v rodinné paměti

I přesto, že se rodině Hadwigerových vyhnul odsun za hranice republiky, neznamenalo to, že by zůstali ušetřeni vysídlení. Nucený přesun do Jihlavy je jedním ze zásadních milníků a zároveň je tato epizoda silně zastoupena v rodinné paměti. Někteří z narátorů skutečnost, že byli přesídlení, jen suše konstatují. Svůj domov již ztratili s odsunem svých sousedů a tento

---

⁸⁰ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁸¹ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Druhé, upravené vydání. Brno: Matice moravská, 2013. str. 42

přesun v jejich vzpomínkách nepředstavuje osobní tragédii. Naopak, jak se později ukázalo ve vzpomínkách narátorů, přineslo jim nucené vysídlení i drobné přednosti.

„No ale v osmačtyřicátém, večer přišel polesný ještě k nám a byl jakýsi smutný. Takovej jináčí a říkal: „Je mi to líto, ale ráno v osm hodin musíte být připravení. Musíte pryč. No, asi museli. Asi Němce chtěli všecky kolem pohraničí... V osmačtyřicátém. Jedenáctýho dub... června.“⁸³

„Tady jsme bývali na tom baráku od šestačtyřicátýho roku do osmačtyřicátého, do června a zase nás vyšoupli do Jihlavy. Jako že jsme byli německé národnosti, aby sme byli trochu roztrhaní, aby sme se nedali něják do kupy, tak sme tam byli šest let.“⁸⁴

„1948 nás pak vysídlili do Jihlavy...“⁸⁵

Narátori identifikují svoje tehdejší „provinění“ – byli Němci. Němectví bylo naprosto vymístěno z nově se tvořícího společenského řádu Československa. „A především tuto intersubjektivně sdílenou zkušenost symbolického (v některých případech i fyzického vymístění) lze považovat za důležitý činitel, jenž formoval identitu a paměť mezi/válečné generace „neodsunutých“ Němců.“⁸⁶ Jak již je z úryvků výpovědí patrné, jejich novým domovem se měla stát Jihlava. Byli opět naloženi společně s dalšími rodinami z Nýznerova a okolí, tentokrát si směli s sebou vzít svůj majetek, respektive to co ještě měli. Z nádraží v Žulové cestovali v nákladních vagoněch do Jihlavy bez mála čtyři dny.

„Na ja, tak přijelo zas nákladní auto a v Žulové nás dali do toho vagonu zase uzavřeného. Cestovali jsme necelý čtyři dni. My jsme nevěděli, kam se ide, nebo kam nás daju... Bylo víc rodin odsud.“⁸⁷

„To jsme cestovali do Jihlavy v dobytčím vagonu. 3 dny! Jo jo hehe to bylo cestování!. Všechno jelo s náma, trocha nábytku, dobytek i krmení pro kozy jsem vezli. Šest vagonů nás jelo z Kamenné a Nýznerova. Vystoupili jsme až na nádraží v Jihlavě.“⁸⁸

---

⁸² tamtéž, str. 43

⁸³ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁸⁴ Hadwiger, Manfred, narozen 1936, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

⁸⁵ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

⁸⁶ KREISSLOVÁ, Sandra: Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. str. 125

⁸⁷ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁸⁸ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

Cesta s nejistým cílem byla sice pro narátory znepokojující, ale na doplňující otázku, jak vnímali nucené vysídlení, většinou odpověděli všichni stejně.

„No já... Co člověk... My už jsme byli něco zvyklí“⁸⁹

„Člověk si zvykne na všechno, že...“⁹⁰

Druhá generace reflektuje přesídlení jinak. Během prezentace příběhu je možno si všimnout identifikace vyprávějících s tehdejšími aktéry.

„To si člověk nedovede představit, dneska, že... Oni ani nevěděli, kam jedou...Že jedou do té Jihlavy...“⁹¹

Celé situaci je taky propůjčován hodnotící rámec, i když jen v drobných formulacích ve stylu „to bylo hrozné“ atp.. V Jihlavě na německé rodiny již čekali sedláci, kteří si je měli rozebrat na práci. Hadwigerovi přišli na státní statek „Zadní Dvůr“ v lokalitě Na Dolech, jehož hlavní činnost tvořil především chov krav.

„Tam nás jako nechali nastoupit před těma vagonama a chodili ti sedláci, co jako potřebovali lidi. Oni si přišli vybrat. My sme to měli dobrý he he. Nás bylo hodně kluků. Ale jiný tam stáli až do večera. Ty starý lidi třeba, ty nikdo nechtěl. No a nás jak bylo moc, tak nás vzali na ten statek.“⁹²

„Bylo víc vagonů, že. Z Černé Vody i že byly. A teď jsme museli si vystoupit před vagon si rodiny dohromady, jak patříme. No a... Teď chodili ty vrchní asi co chtěli brát ty Němci. No ale, my jsme opravdu byli první pryč. Protože nás bylo hodně. A přišli jsme na velkostatek v Jihlavě. A to byl taky Žid ten správce. Už to byl státní statek, že. Správce. A on uměl perfektně německy. A teď asi viděl ty kluci naše, táta a všechny. Tak jsme byli raz dva pryč. Přijeli traktorem (smích) naložili a jeli jsme furt lesem. Říkame: „Bože! Kam nás zavede!?“ Ta byli ten... Statek... A dobrý, a to bylo. A byli jsme tam holt bohužel jedenáct roků.“⁹³

Na tomto statku museli podle vyprávění tvrdě dít, žili v jedné místnosti a nedostávali prakticky žádný plat. Přesto byl tento život snesitelný a postava správce, který měl být Žid, je

---

⁸⁹ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁹⁰ Hadwiger Josef, narozen ve 30. letech, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁹¹ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

⁹² Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

⁹³ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

vnímána velmi pozitivně. K Hadwigerovým se dobře choval, domluvil se německy, a mimo to měl být i dobrým hospodářem.

„Noo takový německý Žid to byl. Jako oni z něho udělali Žida potom, no... To byl jako, on byl napřed jako majitelem, pak z něho jako že by udělali správce no aa. On zas jako správce, on to vedl tak dobře, jako ty kontingenty plnil a to, že jim to... A pak oni ho zavolali na vojenskou správu a už se nevrátil. Za tři dny na to potom naložili manželku s děckama na nákladňák a odvezli někde do severních Čech. A hotovo.“⁹⁴

Z dalšího vyprávění se ale dozvídáme, že byl tento správce, kdysi snad dokonce vlastník statku, také perzekvován, až byl nakonec státní mocí „odstraněn“. Po tomto správci měl být na statek dosazen jiný.

„Potom tam přišel vlastně nějaký z okresního výboru KSC z Jihlavy, nějaký odtamtad. Ty budeš hlídat to, ty budeš hlídat to no a pak to tam začalo být špatné i pro ty dělníky, protože už neohodnotil, že... Jemu to bylo jedno on tomu nerozuměl. Ty budeš toto, ty budeš toto dělat. A všeci dostanete sedmdesát, nebo korunu sedmdesát na hodinu. Že jo... A ta práce jim nevadila, že, ale to ohodnocení. Tak se pak vlastně všichni tam snažili dostat zpátky sem k lesům.“⁹⁵

„No. Ten první, co byl ten Žid, co jsme přišli tam, tak on byl za války zavřený. Byl zavřený, že... Oni je tam ti Němci taky, že... A v jednapadesátém potom oni je zas... Jak s tím... Hodně bylo ty komunisti, tak oni ho zavřeli... No on předtím vždycky říkal, jak jsme s bratrem, s tím Rudou byli ve chlívě, jsme dojili, že. On vždycky říkal: „Jéé, vy...“ že máme jako zlaté ruce, že jsme... A pak jsme dostali jinýho správce. Ten kdyby tu zůstal, on... (první správce) To bylo dobrý. Ale ten (nový správce) nás nechtěl pustit, ten.... Kdepák!“⁹⁶

U této vzpomínky je dobré si všimnout nedokončené věty: „Oni je tam ti Němci taky, že...“. Jednak není řečeno, čeho se Němci měli na Židech dopouštět, narátorka předpokládá, že tato část historie je všem známa. Mimo to zde ale vidíme malý pokus o analogizaci utrpení. My trpěli taky, podobně jako Židé. V této vzpomínce se promítá i kolektivizace zemědělství a perzekuce s ní spojené. Opět je zajímavé, že součást „velkých dějin“ není přímo pojmenována. Ve svých vyprávěních se narátoři o kolektivizaci nebo znárodňování explicitně

---

⁹⁴ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

⁹⁵ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

⁹⁶ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

nezmiňují. Tyto skutečnosti v historkách vystupují jen mimochodem a posluchač si je musí zařadit sám. Narátoři se zmiňují i o pokusech podat žádost o dodatečné vystěhování. Všechny žádosti zůstaly bez odpovědi - jak se později dozvěděli, zadržoval jim nový správce poštu. Jihlava vystupuje ve vzpomínkách i pozitivně:

„A pak bylo lepší. V Jihlavě bylo lepší. Tam ti deputátníci, co tam pracovali, ti uměli hodně německy, tam hodně byli. Oni uměli německy. Oni nás tak přijali, já nevím, to bylo úplně něco jinýho. Oni nás měli tak rádi.“⁹⁷

Opět nelze přehlédnout, jakou roli hrál jazyk. Větší rozšíření němčiny může být dáno buď historicky, existoval zde jihlavský jazykový ostrov, kde se mísilo německé obyvatelstvo s českým. Je jisté, že část jihlavských Němců se vyhnula odsunu - podobně jako Hadwigerovi. Také v rámci druhé fáze „vnitřního odsunu“ bylo do Jihlavy přemístěno 42 německých rodin⁹⁸ (jednou z rodin byli právě Hadwigerovi). To vše mohlo ovlivnit pozitivní dojmy z nedobrovolného pobytu v Jihlavě. Posledním pozitivem spojeným s Jihlavou je to, že nejmladší děti nastoupily opět do školy. Škola to byla sice česká, ale místní kantor nikoho nediskriminoval. Mezi roky 1945 a 1948 děti do školy chodit nemohly.

„Po tom jsme přišli do Jihlavy, tak zase do té školy. Zase jsme začali českou školu, jsme neuměli ani slovo česky, zase. Ale ten během roku nás tak naučil, že jsme to uměli. To byla úplně, úplně jiná škola jak tady ta německá. A měli jsme lepší známky v české škole, jak v německé!“⁹⁹

„V Jihlavě. V Jihlavě noo to vždycky říkal, že v Jihlavě to bylo pěkný. Ta česká škola než ta německá! V Jihlavě tam byl v české škole, tam je zase vzali... Tam si vždycky sedl a ještě po tom vyučování ještě dělal jako úkoly a tak, ne. Ale to zase máma, ta nikdy nebyla v Jihlavě. Ta nechodila vůbec do český školy, ta nebyla ani v německý. Ta byla jen v český a ty říkali, no posadili ji vždycky až dozadu... A vůbec ne, ona tam jen seděla. Jen tam seděla a dívala se, co se dělá. Ale nenaučila se nic. Jí to vůbec nezajímalo, aby alespoň něco věděla. No a jedna za byla zase, ta učitelka, ta jí zase. Když jí měli tak ta jí vždycky vyhodila, no...“¹⁰⁰

---

⁹⁷ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

⁹⁸ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Druhé, upravené vydání. Brno: Matices moravská, 2013. str. 123

⁹⁹ Hadwiger, Manfred, narozen 1936, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

¹⁰⁰ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

Na tomto příkladu je vidět, že represe, kterým byli čeští Němci v poválečné době vystaveni, nemusely být jen systémové. Individuální perzekuce konaná jednotlivci, nebyla ničím výjimečným. Rok 1948 byl pro většinu českých Němců rokem jisté stabilizace. Nastoupivší komunistický režim se snažil krotit poválečné vášně a postupně byly zmírňovány restriktce, kterým bylo německy hovořící obyvatelstvo vystaveno.¹⁰¹

6.3 Udělení občanství 1953

„Není Němec jako Němec“

Klement Gottwald

Mezinárodní situace Mezinárodní situace - především vývoj poválečného Německa - pozitivně ovlivňovala situaci českých Němců.. Jeho rozdělení na dvě části kuriosně vedlo ke zlepšení společenského postavení českých Němců. Vznikem Německé demokratické republiky se východní Němci stali součástí sovětského bloku, obraz „Němce“ se diverzifikoval. Zatímco východní Němci se stali „bratry v boji za socialismus“, západním Němcům zůstala image revanšistů.¹⁰² V této době se v Československu začalo pomalu ustupovat od etnické segregace a pokusů o násilnou asimilaci. O integraci českých Němců se stát pokoušel nadále, ale tentokrát s předpokladem, že naplní-li se jejich etnicko-kulturní potřeby, zařadí se bez problému mezi „pracující lid“.¹⁰³

Mezi první zrušená diskriminačními opatření, patřilo strhávání dvaceti procent ze mzdy. Čeští Němci směli také od roku 1949 žádat o československé státní občanství. Počet Němců, kteří takto o občanství žádali, nebyl velký. Došlo tedy k rozhodnutí o plošném udělení československého státního občanství všem Němcům žijícím na území tehdejší Československé republiky. Od roku 1953 se stali i Hadwigerovi znovu československým občany. Toto opatření se týkalo všech bez výjimky, ať už zájem o občanství projeví, nebo ne. Fakt, že čeští Němci opět nabyli občanských práv s sebou nesl mnoho pozitivních aspektů, ale také to, že si muži museli odbýt brannou povinnost.

---

¹⁰¹ KREISSLOVÁ, Sandra: Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. str. 128

¹⁰² tamtéž, str. 128

¹⁰³ STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. 1. vyd. Praha: ISE, 1993. str. 105

6.3.1 Padesátá léta v rodinné paměti

Všechna výše zmíněná fakta se promítají i do rodinné paměti narátorů. Padesátá léta představují pro rodinu Hadwigerových podstatný zlom. S udělením státního občanství v roce 1953 sice byli mužští členové odvedeni na vojnu, po jejím absolvování se však mohli vrátit na Jesenicko, do rodné obce. Průběh vojenské základní služby není ve vyprávění hodnocen negativně.

„A to jsme hned věděli – oje! Jak teď dostaneme státní občanství, tak budeme muset k české armádě... Šlo to, my už taky byli na leccos zvyklí! (smích)“¹⁰⁴

Pro některé z narátorů byly dva roky strávené v armádě příležitostí osvojit si český jazyk.

„Dva roky! Jo, to se člověk pořádně naučil česky... (smích) Noo, těch prvních pár měsíců, co jsem narukoval, a to bylo, to byli rodiče, byli už tady (Nýznerov) a sestra ta byla v Jihlavě vdaná a pak jsem jel za ní na dovolenku. Protože sem to bylo ze Šumavy daleko... Noo a to bylo zvláštní, sem si říkal – celých devět měsíců jsem vůbec nemluvil německy a to bylo... (smích)... Ale jo člověk se do toho zase dostal.“¹⁰⁵

Stojí za povšimnutí, že všichni narátoři sloužili u regulérního vojska, nikdo z nich nebyl zařazen u pomocných technických praporů tzv. PTP, které byly určeny pro „politicky nespolehlivé“.¹⁰⁶ Důvodem mohlo být to, že tehdy - po smrti Stalina - docházelo k postupnému rušení jednotek v rámci armády. Manžel narátorky Wilmy Puppové však takové štěstí neměl a PTP ještě „stihl“. Pocházel ze smíšené rodiny a k tomu se oženil s Němkou, v tehdejších poměrech tedy platil za politicky nespolehlivého.

„Víc jak dva roky pryč. On málo, on neměl dovolenou, to byli jako ti PTPáci. No, ti byli jako politicky nespolehliví. Neměli vůbec dovolenou.... Manžel ten byl právě u PTPáků tam v Ostravě...“¹⁰⁷

Průběh vojenské služby u zpovídaných narátorů probíhal bez problémů. Narátoři byli dokonce vyznamenáni *odznakem vzorného vojáka*. Na příkladu vojny je možné si povšimnout, že se snažili vydobýt si zpět místo ve společnosti svojí pílí.

---

¹⁰⁴ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

¹⁰⁵ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

¹⁰⁶ BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci. Bílek, Jiří. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. (Svědectví.), str. 287

¹⁰⁷ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

„V pětadvaceti na vojnu, no... A to ty ostatní, český kluci ty ještě kvůli mě dostávali vynadáno. Já jsem si všechno zapamatoval, když jsme se něco museli naučit. A „Podívejte, ten nemá žádnou českou školu a všechno umí!“ (smích) Tak dostali ještě vynadáno, právě ty Češi...“¹⁰⁸

„Tos ještě dostal vyznamenání jako dobrý kanonýr!“¹⁰⁹

Stereotypní představa „německé pracovitosti“ se ve vyprávěních objevuje velmi často, jak uvádí Kreisslová (2013) tuto představu lze vnímat např. i jako „výkladový vzorec pro objasnění pozvolné poválečné stabilizace vztahů mezi Čechy a Němci. Byl to dle pamětníků především „německý charakter“ projevující se pečlivostí a prácechopností, který v každodenním setkávání v rámci pracovního světa nakonec nové osídlenec přesvědčil o možném soužití.“¹¹⁰

K branné povinnosti po udělení státního občanství se neváže ve vyprávěních narátorů žádný výrazně negativní zážitek. Po návratu z vojny následovali narátoři rodiče a odstěhovali se zpět do Nýznerova.

“...vlastně v třiapadesátým, jak nám dali to Česko státní občanství a tak kluci bratři museli potom hned na vojnu, předtím ne, tak. Už měli dvacet šest, dvacet sedm jeden... Druhý dvacet pět. Čtyři bratři najednou potom v říjnu rukovali na vojnu. Ale jinak by je nepustili, že, domů. A rodiče potom, oni už stejně tak, ti potom šli zpátky sem.“¹¹¹

Udělení státního občanství také usnadňovalo některé úřední úkony, jako byl sňatek a podobně. Wilmu Puppovou, která se stihla vdát ještě před udělením občanství, dodnes mrzí, že má v oddacím listě u kolonky občanství napsáno „bezdomovec“. Na takovýchto drobných příkladech je možno pozorovat propracovanost etnické segregace po válce a symbolické ponižování českých Němců.

„Šak já mám ještě v oddacím listu bezdomovkyně! No, manžel už měl českou příslušnost, že. On má českou a já mám těchto...“¹¹²

---

¹⁰⁸ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

¹⁰⁹ Hadwiger Josef, narozen ve 30. letech, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

¹¹⁰ KREISSLOVÁ, Sandra: Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. str. 130

¹¹¹ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

¹¹² Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

Rodina se postupně vrátila na Jesenicko. V Jihlavě zůstala jen Wilma Puppová, jelikož jejího manžela nechtěl podnik, ve kterém pracoval, uvolnit. V roce 1959 se mu však povedlo za sebe najít náhradu a posléze se také odstěhovali do Nýznerova. Jeden z bratrů se v Jihlavě oženil a do Nýznerova se již nikdy natrvalo nevrátil. Vzpomínky mladších narátorů na toto období se většinou omezují na oficiální milníky, podrobněji se vyjadřují o návratu svých rodičů do Nýznerova a situaci na místě:

„No a jak v tom třiapadesátém roce dostali občanství, tak museli všichni čtyři na vojnu, že.“¹¹³

„To oni sem přišli a nic neměli, že. Protože oni je sem jako zase z té Jihlavy. Protože tady v tom lese nikdo nic nedělal. Protože to nikdo neuměl. To sem předtím jako, nevím, hodně moc Čechů sem jako přišlo, jo. A ty vůbec nevěděli jak se pracuje jako v lese, že. No a naši ty to měli od dětství, že, pracovali v lese. Ty všechno znali, že. Tak je sem zase dali. No... Z Jihlavy. Zase sem, že.“¹¹⁴

V posledním úryvku se dozvídáme o nových dosídlencích a o jejich neschopnosti hospodařit. Podobné zmínky se vyskytují u všech narátorů. Zajímavé je, že zatímco u nejstarší generace dotazovaných je návrat záležitostí dobrovolnou, u druhé generace se často objevují formulace, které naznačují, že přesun byl opět řízen.

„To ty lidi co se sem nastěhovali, že, tak oni třeba byli zvyklí chodit do té fabriky, nebo tak. A to máte jiný, že. Tam máte po práci. Tady ne. Hospodářství to je něco úplně jiného.“¹¹⁵

„No Češi, to byli... Co tu jako zůstali, ty nikdy nebyli zvyklí jako my pracovat tady v horách, my už od mala... A ty zase utekli. To už tady byla jen půlka těch lidí, tady už nikdo není.“¹¹⁶

Nové obyvatelstvo se skládalo především z Čechů, Slováků, slovenských Maďarů a Romů. Částečně se na Jesenicko dostali i reemigranti pocházející z Rumunska, nebo ukrajinské Volyně. Tato směs měla nahradit původní obyvatelstvo a vytvořit nové kulturní společenství, což ale nebylo na území s přerušenu kontinuitou snadné. Jednotliví dosídlenci si s sebou přinášeli různé náboženské, politické, kulturní a jazykové identity. Ve vyprávěních narátoři často uvádějí, že nově příchozí neměli vztah ke zdejší krajině a nebyli zvyklí na

---

¹¹³ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

¹¹⁴ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

¹¹⁵ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

¹¹⁶ Hadwiger, Rudolf ml., narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

nelehký styl života, který se zde vedl. Proto jich mnoho nezůstalo. Později když je řeč o šedesátých letech, se zmiňují o sounáležitosti mezi všemi obyvateli obce.

Dosídlování pohraničí probíhalo již od konce války, nerovnoměrně a v několika etapách. Velmi záleželo na hospodářských poměrech daných oblastí. Dosídlení bylo motivováno především snahou o stabilizaci zemědělské a průmyslové produkce. Bylo také žádoucí posílit „český živel“ v pohraničí a přispět k „bezpečnosti“ republiky.¹¹⁷

6.4 60. léta

60. léta se reflektují ve vzpomínkách pamětníku především celospolečenské uvolnění. Generace narátorů narozených po válce zažívala v rámci své školní docházky první ústrky spojené s jejich původem.

„A tak to bylo, pořád ještě ve škole to bylo tak, že. Já jsem, jsem ročník padesát jedna, že. A to bylo ještě dlouho, dlouho po válce, že. A jak se šlo do školy, tak pořád říkali, že jsem fašista, nebo tak... No né, učitelé ne, ale spolužáci. Jo, jo, ale já jsem si to taky nenechala líbit, že. To já jsem jim zas řekla: „No a ty seš zase rusák!“ (smích) A bylo hotovo.“¹¹⁸

Narátři tak byli prakticky od raného dětství konfrontováni s principem kolektivní vinný Němců. Ústrky a nespravedlnost, kterým byli vystaveni kvůli svému původu, jsou jednou z nejpodstatnějších částí jejich rodinné historie. Každý z nich má svoji vzpomínku spojenou s vyloučením. I řešení této situace (stigmatizace) je ve většině případů stejné, jak již bylo zmíněno, svoji společenskou prestiž se snažili narátři vydobýt skrze svoji píli a pracovitost.

„No, to už potom, víte, jak už jsme měli tu českou příslušnost, tak už... Už potom tady hodně byli Slováci v létě a Češi. Ale víte, my jsme vždycky byli tak, že bysme... Vždycky ticho a... Radši. Vůbec. My jsme byli zvyklí, co se naporoučí udělat, jestli se vám to líbí, nebo ne. A oni nás měli všude rádi.“¹¹⁹

Narátři vypráví o tom, jak bylo konečně možné ke konci 60. let zakoupit dům, ve kterém bydleli a získali tak konečně alespoň nějakou jistotu.

---

¹¹⁷ ROUBAL, Ondřej. *Biografická identita v pohraničí, teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí v severních Čechách*. 1. vyd., Professional Publishing, Praha, 2013. str. 84

¹¹⁸ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

¹¹⁹ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

„...Nic nám nepatřilo...Až některý potom, co nebyly zbourány, ty rodinné domy jako, co jim patřilo, až v šedesátém devátém přišel zákon, tak si mohli ten svůj dům zase koupit.“¹²⁰

Postupně se zlepšoval i život a společenství v obci. Narátoři se zde již opět etablovali a v Nýznerově fungovala symbióza všech obyvatel.

„Po tom v šedesátých letech, ti co tu přišli, pak to tu obsadili, že. To potom každý jsme měli od lesů, to potom měli lesy, ty pola, tak každé jsme mohli mít do půl hektara... Tak každé brambory zasadili, střídali s obilím. Ale všechny, jestli to byli Češi, Slováci. To bylo tak. V sobotu vždycky na brambory. No a tak to vždycky šlo, když bylo počasí. To už každé, tady jak bydleli, to byli Češi, Slováci, když každý viděli, jak se jde na to pole, kočí s koňma, tak už každé přišel s kyblíkem. Šlo jedno k druhému, nasadili, to bylo víc lidí vždycky věděli, dneska budeme sbírat. Celá vesnice, to bylo jako jedna rodina.“¹²¹

Zde stojí za zmínku, že narátoři nijak nevnímají pocit vyloučení, naopak kladou důraz na kooperaci v rámci vesnice. Poslední důležitou událostí, která spadá do šedesátých let, byla první možnost vycestovat do Spolkové republiky Německo. Dostala ji ale jen matka nejstarších narátorů, které tou dobou bylo přes šedesát let, a jet musela sama. Poprvé od konce války se mohla setkat s dcerou Annou, která byla odvečena na Sibiř, jejíž příběh jsme rozebrali (viz kapitola 6.1.4).

„No jo! Ta vždycky přijela na návštěvu, protože člověk jako nemohl nějak cestovat do Německa, že. Jen když ta sestra jako napsala, tak mohla babička, nebo, nebo děda. Tak ty mohli na druhou stranu. Ale my ne!“¹²²

„Až, až.... který rok potom...Přišli v šedesátých letech potom. Už přijeli autobusy každý rok, no. A aji my jsme mohli...“¹²³

Ve vyprávění o šedesátých letech se objevují první návštěvy odsunutých obyvatel Nýznerova. Rodina Hadwigerova v té době fungovala jako záchytný bod, pro bývalé sousedy. Neodsunutí Němci byli často vyhledáváni svými krajany, podobnou situaci popisuje například i Kreisslová ve své knize *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců* (2013). Prostřednictvím této vzpomínky se

---

¹²⁰ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

¹²¹ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

¹²² Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

¹²³ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

dostávají narátoři ke vzpomínkám na to, jak se dařilo v poválečné době jejich krajanům, odsunutým většinou do Bavorska.

„No taky se jima dařilo špatně, nebojte se! Ony taky říkali, že, že jako jsou cikáni! Že, že mysleli, že... Ale dyť museli! Dyť oni by nešli pryč, na, kdo šel tady pryč?! Na... No ony některý měli štěstí, ale některý špatně. Podle toho, jak trefili. Kolikrát potom ty známý, ty ženy naše, psaly naší mámě, jako že... My děcka jsme byli mladý ještě, ale ty, ty vždycky psaly a že... Chodily žebrat, víte, k těm sedlákům, oni tam mají v Bavorsku všade. A že... Nedostaly nic. Tenkrát taky, to jsem sama ještě četla ten dopis, že... Slzy v očích, že píše ten dopis, že šla jako žebrat, a že zůstala u dveří stát. Že aspoň pár brambor... No a že sedláci seděli aji se služkama jako u stolu a jedli a ani se neotočilo, no... Některým se vedlo taky špatně. Nemajou dobrý vzpomínky z kraja. Ale oni si potom, jak dostali práci, tak a trochu si, tak to. Byli hodně pracovitý lidi tady, až se divili. Oni postavili zase to Německo. Tady byli opravdu samý pracovitý lidi. Dost ty kameníci vyučené a....“¹²⁴

Stojí za povšimnutí, že se zde opět objevuje stejné schéma znovuzískání společenské prestiže. Podobné verze příběhu odsunutých obyvatel Nýznerova se objevovaly u všech narátorů. Mimo znovuzískávání postavení byla často řeč o vykořeněnosti a o tom, že si často až do smrti mnozí lidé na nové prostředí nezvykli. Viděl jsem i jeden z dopisů, o kterých se zmiňuje předešlý úryvek, ve kterém se odsunutá obyvatelka Nýznerova vyjadřovala v tom smyslu, že závidí mrtvým, kteří alespoň „leží doma“. Dopis byl poslán v osmdesátých letech a psalo se v něm mimo jiné i o tom, že ještě tehdy bylo člověku často „předhazováno“, odkud je a jak se do Německa dostal.

V roce 1961 přišlo do Nýznerova ženíjní vojsko a začalo odstraňovat všechny neobydlené domy. Narátoři zmiňují motivaci, kterou vnímají jako tehdy oficiální, totiž že toto bylo provedeno ve strachu z „banderovců“ a „agentů“. V jejich výpovědích však nejsou stopy po hlubším emočním zapojení, částečnou likvidaci obce vnímají velmi pragmaticky, v jejich výpovědích není ani náznak hodnotícího rámce. Domy pro ně měly smysl, když byly obydlené.

---

¹²⁴ Pupp, Wilma. Narodena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

„S tím vysídlením a všecko, to Češi všechno zbourali... No jo to bylo všechno prázdné, to tady bylo všechno zastavěné! Lidi tam všecko tahali v rukách a na zádech, protože tam bydleli...“¹²⁵

6.5 Sametová revoluce

Stranou vnímání komunismu a členů komunistické strany, jsou vzpomínky vyprávějících orientované spíše na komické zážitky. Neobjevuje se zobecňující hodnotící rámec. Narátoři sice vnímají komunistickou minulost kriticky, pokaždé však zdůrazňují nutnost individuálního posouzení.

„Na ja, oni byli ti komunisti. To bylo tak, no co... (smích) Ale hlavně když taky jednali správně, pravej komunista taky nebyl špatný... Ať si každé věří svoje, hlavně ať jedná jako člověk...“¹²⁶

„Komunisti, to máte různý, že. Pokud je někdo křivák, tak bude křivák. To je vždycky o těch lidech“¹²⁷

Sametová revoluce se objevuje ve vzpomínání narátorů jen tak „mimoходом“. Změnu režimu vnímají jednoznačně pozitivně, přesto je v jejich vyprávěních zkalena nedobrou porevoluční situací v regionu, kdy se postupně jeden po druhém zavíraly všechny místní podniky a lidé začali přicházet o práci. Dnešní stav je podle výpovědí narátorů velmi neutěšená. Nejhorší je podle jejich výpovědí situace pro mladé lidi, kteří se musejí za práci stěhovat do velkých měst. To platí i pro valnou většinu potomků narátorů.

„V devětaosmdesátým, ne? Bud' to měli hned trochu s tym dělat pořádek, nebo ted' už to mělo být, když už je republika zadlužená. Co ted'?“¹²⁸

„U nás to člověk moc nepozná, tady se jde pořád dál...“¹²⁹

---

¹²⁵ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

¹²⁶ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

¹²⁷ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

¹²⁸ Pupp, Wilma. Narozena 1928, z rozhovoru uskutečněného 12.4.2015

¹²⁹ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

6.6 Shrnutí

I přesto, že se většina životních mezníků narátorů váže k rokům velkých dějinných zvrátů, promítají se „velké dějiny“ do jejich vyprávění jen poměrně málo. Vyprávění byla vždy velmi subjektivní, osobní a prožívaná. Není překvapením, že nejrozsáhlejší část tvoří vzpomínky a rodinná historie spojená s odsunem německého obyvatelstva z Československa. Podstatné jsou z hlediska rodinné paměti poválečné perzekuce a segregace rodinných příslušníků na základě jejich příslušnosti k německé menšině. Restrikcím, jak se ukazuje ve vyprávěních, se nevyhnul žádný z členů rodiny. Ať už šlo vnitřní odsun, nebo „jen“ symbolické vyloučení ze společnosti. Tato zkušenost do značné míry formuje všechny vyprávění. Zajímavé jsou i strategie, pomocí kterých si narátoři vydobývali zpět svojí sociální status, o který byli na základě principu kolektivní vinny připraveni. Jejich řešením byla pracovitost a píle. Konec konců nejstarší z narátorů pracovali již od dětství, aby alespoň částečně ulevili vypjatému rozpočtu rodiny.

„Ale člověk si zvykne na všechno. Jo jo. Ale ten český národ není tak pracovitý jako my. Tady to místo, tady musí ty lidi vyrůst, narodit se tu, do těch věcí, do toho světa, aby tomu byli přizpůsobení.“¹³⁰

Pokud jde o dělení na Čechy a Němce, to je logicky nejsilnější u generace narátorů narozených před a během války. Zásadní roli zde opět sehrává jazyk, jako etnoidentifikační znak. Němčina je pro nejstarší z narátorů mateřským jazykem, pokud se mají vyjádřit v českém jazyce, vždy zmiňují svojí nedokonalou znalost češtiny. V rámci svého rodinného společenství komunikují většinou místním dialektem. Znalost spisovné němčiny je limitována ročníkem narození, protože generace narozená za války se již nestihla s němčinou seznámit ve škole. U střední generace je situace složitější, pokud jde o jazyk je pro ni typický tzv. *code switching*. Střední generace při konverzaci v německém jazyce nepravidelně vsouvá česká slova, či celá slovní spojení. Tento transfer může být podmíněn různě, ale většinou se jedná o neznalost daných termínů. Je nutné si uvědomit, že tato generace se německému jazyku naučila již jen skrze komunikaci v rodině. To také znamená, že jde o určitou starší konzervovanou verzi jazyka.

---

¹³⁰ Hadwiger, Rudolf, narozen 1929, z rozhovoru uskutečněného 9.4.2015

„Die, die woarn, wel die woarn sehr... Wie soagt man ähh. Die hota nischt nie gehot. Die woarn also wie skromní eh. “¹³¹

Zajímavostí ale je, že například jeden z narátorů patřící ke střední generaci při krmení zvířat k těmto mluví německy. Střední generace explicitně deklaruje svojí německou identitu, ale ve vyprávěních jejich zástupců se nevyskytují spontánní situace, kdy by rozdělovali na „my a oni“, jako tomu je u nejstarší generace. Pro nejmladší generaci je pak němčina spíše než záležitostí identity nástrojem komunikace s nejstaršími členy rodiny.

„Tak Opa už je pryč, tak můžem zas česky! “¹³²

Svoji roli při používání němčiny bez pochyb sehrála i stigmatizace po roce 1945. Předválečná a válečná generace ještě zažila dobu, kdy byla němčina v jejich prostředí dominantní. Němčina se u této generace internalizovala jako znak etnické a jazykové identity. Naproti tomu generace, která vyrůstala v době socialismu, zažívala situaci například v sedmdesátých letech, kdy: *„se německy mluvilo radši jen doma “¹³³*

---

¹³¹ Pelz, Anna, narozena 1957, z rozhovoru uskutečněného 11.4.2015

¹³² Langer Martin, narozen v 80. letech, z rozhovoru uskutečněného 17.8.2015

¹³³ Hadwiger, Rudolf ml., narozen v 50. letech, z rozhovoru uskutečněného 10.4.2015

Závěr

Tato práce měla za úkol zkoumat konstrukci rodinné paměti a identifikovat životní mezníky rodiny českých Němců z Jesenicka, kteří zůstali po druhé světové válce ve své domovině. Prostřednictvím několika vyprávění narátorů z různých generací bylo možno nahlédnout do vzpomínek této malé skupiny, která však v mnohém ilustruje paměť celého společenství. Skrze prezentaci vzpomínek se nám dostalo sdíleného obrazu minulosti tak, jak je dnes konstruován, prožíván a interpretován samotnými členy rodinného společenství.

Životní milníky narátorů úzce souvisí s rodinnou pamětí jako celkem a tvoří její konstrukci. Především pokud šlo o období druhé světové války, bylo možné pozorovat snahu narátorů relativizovat zobecňující pohled na Němce, kteří jsou často synonymizováni s nacisty. Ve vyprávěních a prezentaci vzpomínek se objevuje konstrukce viktimizace sebe sama a tím i snaha o dosažení očištění sebe sama od stínu kolektivní viny, která byla po válce Němcům přičítána na rozpoutání války. Strategie zaujímání pozice oběti byly různé, hlavní však bylo zdůrazňování vlastní chudoby, která do značné míry souvisí s další strategií, kterou byla tehdejší údajná neinformovanost.

V poválečném období se ve většině vyprávění setkáváme se známkami stigmatizace němečtví ve všech jeho podobách. Toto období je vnímáno narátory jako období utrpení a vymístění. Na základě teze o kolektivní vině se narátoři setkávali s nejtvrďšími represemi a diskriminací. Zajímavé je, že ač se naši narátoři viktimizují, role pachatelů je v naprosté většině případů neobsazená. Místo označení určité osoby, nebo skupiny, se setkáváme s abstraktním pojmem „nenávisť“, nebo obecně s označením války jako spouštěče všeho utrpení. Poválečná nenávisť kontrastuje ve vyprávěních s chudými ale harmonickými časy první republiky, kdy narátoři prezentují takřka idylický obraz soužití Čechů a Němců.

Pravděpodobně díky svému silně traumatizujícímu charakteru zaujímají vzpomínky na poválečné období nejvýznamnější pozici v rámci rodinné paměti. Viktimizace na základě příslušnosti k německé menšině je leitmotivem většiny životních příběhů narátorů a posiluje jednotu rodinného společenství. Prakticky každý z narátorů disponuje vzpomínkami s tematikou represe ,a to jak zprostředkovanými, tak vlastními. Právě intersubjektivní zkušenost se stigmatizací je jedním ze stěžejních pilířů rodinné paměti, stejně tak jako neustálé přepracovávání kolektivního traumatu obětí a viníků.

Transfer rodinné paměti tedy probíhá a to do značné míry. Spojovacím článkem napříč rodinou je a vždy byla nejstarší generace, která se ani za nepříznivé společenské situace nevzdala své původní etnicity a zároveň zajišťovala transfer rodinné paměti.

Téma rodinné paměti českých Němců je v českém prostředí relativně nové a neprozkoumané. Podle mého názoru skýtá mnoho zajímavých možností směrem dalšího výzkumu. Osobně bych se tomuto tématu rád věnoval i v budoucnu.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá konstrukcí rodinné historie sudetských Němců z Jesenicka. U jedné rodiny zkoumá pomocí kvalitativního výzkumu jaké byly nejvýznamnější milníky jejich života a proč. Dále se práce zabývá konstrukcí rodinné paměti a transferem vzpomínek.

Klíčová slova: sudetští Němci, rodinná paměť, Jesenicko, konstrukce kolektivní paměti

Resumé

This thesis deals with the reconstruction of family history of sudeten Germans from Jeseniky region. By the medium of qualitative research it seeks and presents important milestones of their lives.

Key words: sudeten Germans, family memory, Jesenicko, framework of family memory

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

ASSMANN, Jan. *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. 7. Auflage. Beck, München 2013, ISBN 978-3-406-56844-2

BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci. Bílek, Jiří. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. 287 s. (Svědectví.) ISBN:80-9028885-7-X

BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*. V čes. jazyce vyd. 1. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2002. ISBN 8072600702.

DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Druhé, upravené vydání. Brno: Matice moravská, 2013. ISBN 978-80-87709-07-8.

HÁJEK, Miloš a Olga STAŇKOVÁ. *Národnostní otázka v lidově demokratickém Československu*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1956.

HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Vyd. 1. Editor Gérard NAMER, editor Marie JAISSON, přeložil Yasar ABU GHOSH. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.

HAUKE, Hermann: *Die schlesische Volkskultur und die Kultur der Menschen in der Region Jeseník*. Hermann Hauke. In: XII. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku : slezská lidová kultura a kultura lidu na Jesenicku. Sborník referátů. Jeseník 2012 / Jeseník : Vlastivědné muzeum Jesenicka, 2012,

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670402.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha : Dokořán, 2008, ISBN 9788073631468.

KOLEK, Vít. *Dialekt der verbliebenen deutschen Muttersprachler im Altvatergebirge (Jeseníky) am Beispiel der Dörfer Niessnersberg (Nýznerov) und Petersdorf (Petrovice)*,

Olomouc, 2013. Bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI.
Filozofická fakulta

KREISSLOVÁ, Sandra: *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. ISBN, 978-80-7308-484-4.

KRULÍK, Oldřich; *Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety*, bakalářská práce na oboru politologie FSV UK, Praha 1998

KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání?: sudetští Němci v Československu v letech 1945-1946*. 1. vyd. Praha: H&H, 1991. ISBN 8085467321.

LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Vydání první. Přeložil Irena KOZELSKÁ. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-862-6.

MANDLER, Emanuel. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 8072771396.

MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.

Odsun Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů [CD-ROM]. 1. vyd. Editor Adrian von ARBURG, editor Tomáš STANĚK. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-68-2.

Ottův slovník naučný, sv. VI., str. 20, nakl. J. Otto, Praha 1893

ROUBAL, Ondřej. *Biografická identita v pohraničí, teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí v severních Čechách*. 1. vyd., Professional Publishing, Praha, 2013. ISBN 978-80-7431-130-7.

SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, c2002. ISBN 8072059017.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. 1. vyd. Praha: ISE, 1993, ISBN 8085241293.

ŠMÍDOVÁ, Olga. Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců“, *Sociální studia*, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 1/2010. ISSN 1214-813X

TINZOVÁ, Bohumila a Eduard KLANER. *Tajemství slezské kuchyně: recepty nejen z Jesenicka*. Jeseník: Eberesche, 2011. ISBN, 978-80-260-0388-5

VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003, ISBN 8024407183.

VEBER, Václav, Milan HLAVAČKA, Petr VOREL, Miloslav POLÍVKA, Martin WIHODA a Zdeněk MĚŘÍNSKÝ. *Dějiny Rakouska*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 9788071062394.

WELZER, Harald, Sabine MOLLER a Karoline TSCHUGGNALL. *"Můj děda nebyl nácek": nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Vyd. 1. Přeložil Hana WAGNEROVÁ, přeložil Filip HUNĚK. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-3-596-15515-6.

ZUBER, Rudolf, Stanislava ŠPRINCOVÁ, Bohumil ŠULA a Jindra NEKVASIL. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. 1. vyd. Ostrava: Nakladatelství Profil, 1966

Elektronické zdroje:

Zaniklé obce, *Nýznerov* [online]. Pavel Beran, © 2005-2015. Poslední změna 16.05.2007 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4347>

Česká televize, *Při vzniku Československa tekla německá krev* [online]. © 1996 – 2016 [cit. 2015-02-28] Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1281191-pri-vzniku-ceskoslovenska-tekla-nemecka-krev>

iDnes.cz, *Příběhy 20. století: Když se mohl Němec Rudi vrátit, zmizel mu domov*. [online] © 1999–2016 MAFRA, a.s., [cit. 2015-02-28] dostupné z:

http://zpravy.idnes.cz/pribehy-20-stoleti-kdyz-se-mohl-nemec-rudi-vratit-zmizel-mu-domov-p87-/domaci.aspx?c=A110916_153013_domaci_cen

Lebendiges Museum Online - Biografie, *Biografie von Konrad Henlein* [online]. ©2016 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z <https://www.dhm.de/lemo/biografie/konrad-henlein>

Zákony:

Gesetz über die Wiedervereinigung der sudetendeutschen Gebiete mit dem Deutschen Reich, (RGBl I, S. 1641)

Dostupné z: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/sudetenland-vereinigung38.htm>

Statistické materiály:

Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Praha : Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, 1935.

Státní úřad statistický. (1955). Statistický lexikon obcí republiky československé 1955: Podle správního rozdělení I. ledna 1955, sčítání lidu a sčítání domů a bytů I. března 1950. Vydal státní úřad statistický a ministerstvo vnitra. V Praze: Nákl. statistického a evidenčního vydavatelství tiskopisů.

Wilhelm Jun: *Die Flüchtlings-Transporte des Jahres 1946*

Rozhovory:

Rozhovor s Wilmou Pupp, narozenou 1928

Rozhovor s Rudolfem Hadwigerem, narozeným 1929

Rozhovor s Rudolfem Hadwigerem ml., narozeným v 50. letech

Rozhovor s Manfredem Hadwigerem, narozeným 1940

Rozhovor s Annou Pelz, narozenou 1957

Rozhovor s Martinem Langerem, narozeným v 80. letech